

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
МБА-МЕНАЏМЕНТ

Бисера Михајлова

**Банкарски ризици при кредитирање на деловните субјекти во
Република Северна Македонија**

-МАГИСТЕРСКИ ТРУД-

Декември 2019 г.

UNIVERSITY “GOCE DELCEV” – SHTIP
FACULTY OF ECONOMY
MBA - Management

Bisera Mihajlova

**Banking risks in lending to business entities in the Republic of
Northern Macedonia**

-MASTER THESIS-

December, 2019

Апстракт

Целокупната стопанска активност на државата е поврзана со работата на деловните субјекти и банките како финансиски институции кои се чинители на портфолиото на едно стопанство. Предметот на работење на претпријатијата е успешното функционирање и планирање на деловната активност, која бара финансиски средства. Поврзаноста со изворот на финансиска помош при работењето, односно банкарските институции кои се во тесна соработка со деловните субјекти. Банкарскиот систем е витален орган на државата и финансиската основа на можноста на работење на деловните субјекти. Колку таа конекција и синергија предизвикува одредени ризици за давателите на финансиските средства е прашање на т.н. банкарски ризик при кредитирање на деловните субјекти. Банките сè повеќе се соочуваат со кредитен ризик (или ризик од договорна страна) преку различни финансиски инструменти, освен заеми, вклучувајќи банкарски трансакции, финансирање на трговијата, девизни трансакции, финансиски фјучерси, обврзници и проширување на обврските и гаранции и порамнување на трансакциите. Кредитирањето е строго дефинирана политика на банката, каде што банката диктира услови, а клиентите, доколку склучат договор, се должни да ги следат и почитуваат тие услови. Но тоа секако претставува взаемен процес меѓу банките и деловните субјекти. Зависноста едни од други е предмет на многу анализи. Банкарскиот систем е еден од реално најстабилните сектори во целокупната стопанска активност во Република Северна Македонија и тоа придонесува за привлекување на странски инвеститори и во банкарството и во стопанството.

Клучни зборови: *банки, деловни субјекти, банкарски ризик, финансирање, кредитирање*

Abstract

The overall economic activity of the state is related to the work of business entities and banks as financial institutions that are stakeholders of the portfolio of an economy. The subject of business operations is the successful operation and planning of the business, which requires financial resources. The link with the source of financial assistance in the operation, ie the banking institutions that are in close cooperation with the business entities. The banking system is a vital organ of the state and the financial basis of the possibility for business entities to operate. To what extent this connection and synergy causes certain risks for the lenders is a matter of the so-called bank risk when lending to the business entities. Banks are increasingly exposed to credit risk (or counterparty risk) through various financial instruments other than loans, including bank transactions, trade finance, foreign exchange transactions, financial futures, bonds, and debt and surety extensions and settlement transactions. Lending is a strictly defined policy of the bank, where the bank dictates terms, and clients, if they enter into a contract, are obliged to follow and respect those terms. But it certainly represents a mutual process between banks and businesses. Dependence on each other has been the subject of much analysis. The banking system is one of the most realistic sectors in the whole of the business activity in the Republic of Northern Macedonia and it contributes to attracting foreign investors in both banking and economy.

Keywords: *Banks, Businesses, Banking Risk, Financing, Lending*

Содржина

Апстракт	2
Вовед.....	6
Прв дел - Паралела на поврзаноста на банките и деловните субјекти.....	9
1. Анализа на банкарскиот сектор во РСМ.....	9
1.1. Структура на банкарскиот систем	9
1.1.1. Правна регулација на банкарскиот систем на Република Северна Македонија.....	16
1.2. Анализа на деловните субјекти во РСМ.....	19
1.2.1. Структура на деловните објекти во РСМ според големина.....	19
1.2.2. Финансиско работење на деловните субјекти	22
1.3. Поврзаноста на функциите на банките во однос на деловните субјекти....	26
Втор дел: Процес на кредитирање на деловните субјекти	28
2. Улога и функција на деловните банки	28
2.1. Законска регулатива при кредитирањето.....	32
2.2. Кредитирање и видови кредити за деловните субјекти	32
2.3. Фази на кредитен процес.....	35
2.4. Дефиниција и идентификување на банкарски ризик	38
Трет дел: Контрола и мерење на банкарскиот ризик.....	40
3. Контрола и мерење на банкарски ризик.....	40
3.1. Методите засновани на апсолутна позиција во кредитен ризик.....	40
3.1.1. Ограничувања на ниво на индивидуален клиент	41
3.1.2. Следење на кредитниот ризик на ниво на клиент	41

3.1.3. Следење на кредитен ризик на ниво на кредитно портфолио на банка	42
3.2. Можности за заштита од кредитен ризик	42
Четврт дел - Истражување	45
4. Добивање на практични сознанија за состојбата во банкарскиот систем во Република Северна Македонија преку емпириско истражување	45
4.1. Резултати од истражувањето	45
4.2. Осврт на истражувањето	64
Петти дел – Иновативни методи на взаемно работење на банките со деловните субјекти во избегнување на кредитниот ризик	66
5. Македонско кредитно биро	66
5.1. Електронско банкарство	69
5.2. Народна банка на Република Северна Македонија	71
Заклучок	75
Користена литература.....	80

Вовед

Деловните субјекти се основата на стопанската активност на секое општествено уредување. Македонското стопанство кое по обем и динамика е мало во однос на европските и светските движења, сепак е карактеризирано со истите потреби како и светското. Потребата од финансиски средства во исполнување на плановите за развој се темел на работење на компаниите и затоа постои потреба од можности за финансирање и капитал кој може да го обезбеди другиот столб на државата т.е. банкарскиот систем. Конвергацијата меѓу деловните субјекти и банките, особено во можноста за кредитирање и ризикот кој произлегува од истиот е компилација на настани и последици кои се вредни за истражување.

Банкарскиот систем во Република Северна Македонија е можеби единствениот сектор кој ги има имплементирано и содржано важните законодавни норми кои владеат во европските земји. Може да се каже дека овој систем најдобро се справи со економската рецесија од 2007-2008 година за разлика од големите земји. Ваквата поставеност на работите оди во прилог на финансискиот систем, но деловните субјекти сè уште се обидуваат да се вклопат во светските стандарди и тоа бара голем труд, познавање и секако финансиски средства. Затоа соработката меѓу банките и деловните субјекти е неспорна и неопходна. Аспектот колку деловните субјекти се задоволни од кредитната активност на банките и реверзибилно колку банките се изложени на кредитен ризик е цел на трудот и можност да се воочат проблемите со кои се соочуваат и двете страни. Ваквите проблематики се реалност во Република Северна Македонија каде што стопанството инсистира на полиберални постапки при кредитирањето, а банкарскиот сектор се соочува со неможноста за наплата на своите финансиски побарувања.

Кредитниот ризик претставува ризик кој е предизвикан од неможноста да бидат реализирани побарувањата на денот на доспевање во нивната целосна

сметководствена вредност. Но мора да се објасни дека ризикот зависи пред сè од развиеноста на финансискиот пазар во земјата, бројот и структурата на финансиските посредници, законската регулатива и голем број на економски фактори. Додека финансиските институции со години се соочуваат со тешкотии од мноштво причини, главната причина за сериозни банкарски проблеми и понатаму е директно поврзана со лабавите кредитни стандарди за должниците и за договорните страни, слабо управување со портфолио ризикот или недостаток на внимание на промените во економските или други околности што можат да доведат до влошување на кредитната состојба на договорните страни.

Кредитната политика на банкарските институции е умешноста во управувањето со кредитниот ризик. Анализата на ризикот треба да покаже на клучните точки и процеси на настанување на ризикот, при што сите ресурси на банките можат да бидат изложени на ризик и тоа во форма на директна или индиректна изложеност на ризик (преку одговорност кон трети лица, пазарна изложеност на ризик и сл.). Секако, да се добијат одредени одговори колку, како и зошто е потребна кконспиративна соработка меѓу банките и деловните субјекти потребно е да се разгледаат следниве аспекти од неопходноста и поврзаноста на субјектите:

- улогата, функциите и значењето на банкарските институции;
- банкарските институции и процесот на кредитирање;
- законската рамка, интерните процедури и кредитната политика на банкарските институции;
- идентификацијата, контролата и мерењето на кредитниот ризик;
- квалитативната и квантитативната анализа на кредитното барање;
- практични примери за квантитативна и квалитативна анализа за кредитната активност на банките.

Покрај сите овие карактеристики неизбежна е потребата на стопанството од свежи пари за да продолжат со работење, дополнителни инвестиции и подобрување на билансот на состојбата на претпријатијата. Банкарскиот сектор е скоро единствената реална можност на деловните компании за финансирање и затоа ваквата поврзаност на еден начин претставува нераскинлива врска без разлика на ризиците предизвикани од оваа конекција. И деловните субјекти имаат

потреба од силен, стабилен и безбеден банкарски сектор за да можат да бидат сигурни во своите депозитни и кредитни вложувања и обврски. Токму поради тоа, покрај контролата на нивното работење, се појавува потреба и контрола на работата на банкарските чинители – директно банките. Народната банка на Република Северна Македонија како единствена банка со емисиона функција е највисокиот контролор на банкарското работење. Како иновации во оваа заштита на интересите и вложените средства, во 2008 година се формираше Македонското кредитно биро во кое се бележат сите задолжувања како на физички така и на деловни субјекти, со што се олеснува постапката при кредитниот процес. Работата на МКБ АД Скопје е усогласена со функциите пропишани во закон, при што извештаите кои се изготвуваат имаат за цел „да обезбедуваат брз и лесен увид во сопствениот статус на долговите и подмирувањето на истите. Извештаите за правни лица им овозможуваат на нашите корисници безбедно деловно опкружување и сигурно чекорење низ процесот на деловното одлучување и унапредување на работењето“.

Меѓусебната потреба од деловните субјекти без разлика на нивната големина и банките се развива на заедничко задоволство. Современото банкарство воведува иновативни услуги во својата палета на работење, адекватно на брзиот развој на технологијата. Електронското работење ја забрзува функционалноста и достапноста на клиентите до банкарските информации и се намалува процентот на ризични пласмани од двете страни. Затоа овој труд адекватно ќе посвети внимание и на деловните субјекти и на банкарските чинители, особено од аспект на работењето во Република Северна Македонија.

Прв дел - Паралела на поврзаноста на банките и деловните субјекти

1. Анализа на банкарскиот сектор во РСМ

1.1. Структура на банкарскиот систем

Со осамостојувањето во 1991 година Република Северна Македонија покрај другите критични точки кои ја погодуваа економијата во тој период, една од поголемата, но многу важна точка беше наследениот банкарски систем од поранешната СФРЈ, особено имајќи го предвид тоа што банкарскиот систем беше структурно изграден според тогашната состојба и економска ситуација. Одвојувањето од целокупниот банкарски систем се случуваше преку многу бавен и макотрпен процес кој започна релативно доцна, дури во 1995 година преку отпис на старото девизно штедење, побарувања и обврски спрема странските доверители и санации на банките и банкарскиот систем воопшто. Според одредени истражувања финансискиот трошок при реобнова и санирање на македонскиот банкарски систем достигнал 42,3% од БДП во 1995 година и 45,8% од БДП во 1999 година (при капитализација на најголемата банка), и притоа овој проект е познат како еден од најскапите познати во банкарскиот светски систем.¹

Законот за санација и реконструкција на банките во тогашна Р. Македонија донесен беше во 1995 год., со кој се воспостави институционална рамка за реконструкција.² Со овој Закон се постигнаа три важни цели на мерки за санација

---

¹ Radzic, J. and Yuce, A. (2008) Banking Development In The Former Yugoslavian Republics. IABR & TLC Conference Proceedings San Juan, Puerto Rico, USA.

² Службен весник бр.29 (1996) Закон за санација и реконструкција на банките и Закон за народна банка

на банките коишто се судираа со проблемот на неликвидност и несолвентност и тоа:³

- ✓ Отстранување на старите заостанати девизни депозити од билансите на банките;
- ✓ Отстранување на побарувањата и обврските по странските кредити од билансите на банките;
- ✓ Реконструирање на најголемата банка во РМ – Стопанска банка АД – Скопје.

Оттогаш структурата на банкарскиот систем во Република Северна Македонија може да се разгледува на три нивоа и тоа:

- ❖ институционална структура на банкарскиот систем на РСМ;
- ❖ сопственичка структура на банкарскиот систем на РСМ;
- ❖ големина на банките и нивното пазарно учество.

Ваквите аспекти се можност за приближување до банкарскиот систем на државата и круцијално да се направи осврт на истиот. Конкретно институционалната структура на банкарскиот систем е дефинирана преку:

1. Народна банка на Република Северна Македонија,
2. Комерцијални банки,
3. Македонска банка за поддршка на развојот,
4. Штедилници,
5. Фонд за осигурување на депозити.

Народна банка на Р. Северна Македонија е независен централен самостоен банкарски елемент со статус на правно лице, чија основна цел е постигнување и одржување на ценовната стабилност за одржување на стабилен, конкурентен и пазарно ориентиран финансиски систем. Како централна банка таа е составен дел

---

³ Витанова Г., Банкарски систем на Р.Македонија, Економски факултет, Прилеп

на европскиот систем на централни банки и притоа успешно е имплементиран системот на хармонизација и усогласување со европскиот банкарски систем.⁴

Комерцијалните банки имаат доминантна улога во денешниот банкарски систем со 82,5% учество во вкупната актива (банки и штедилници) за 2018 година.⁵ Банкарскиот систем во државата го опслужуваат 15 банки и 3 штедилници. Банките во Република Северна Македонија се усогласени во понудата на финансиските услуги, односно работат според законите и прописите предвидени во македонското законодавство.

Македонска банка за поддршка и развој, односно Развојна банка на Северна Македонија АД Скопје е единствената развојна банка во Република Северна Македонија основана со посебен Закон за основање на Македонска банка за поддршка на развојот на 21 мај 1998 година („Сл. весник на РМ“ бр. 24/98, 6/2000, 109/2005 и 130/2008). Во 2009 година е донесен новиот Закон за МБПР („Сл. весник на РМ“ бр. 105/2009), со цел подобрување на нејзината позиција и специфична улога на развојна банка во банкарскиот сектор и во стопанството на РСМ. Стратешка цел на овој банкарски сегмент е да се поддржува и поттикнува развојот на македонското стопанство преку кредитирање на мали и средни претпријатија и извозни компании. Банката работи во согласност со стратешките политики, цели и приоритети на РСМ под надзор на Министерството за финансии и во согласност со банкарската регулатива под супервизија на Народната банка на РСМ. За своите обврски РБСМ одговара со целиот свој имот, а РСМ гарантира за обврските на Банката.⁶

---

⁴Неновски, Т., Делова-Јолевска Е., „Пари и банкарство“, стр.451

⁵Домашен финансиски систем и пазари, пристапено кон http://xn--90awbn.xn--d1alf/content/Regulativa/%D0%A4%D0%A1%D0%A0_2018.pdf на 12.11.2019 г.

⁶Развојна банка на Р. Северна Македонија, пристапено кон <http://www.mbdp.com.mk/index.php/mk/profil> на 12.11.2019 г.

Штедилниците се сегмент од банкарскиот систем во Република Северна Македонија, кој со својата процентуална стапка од 0,7 проценти во вкупната актива (банки и штедилници) и 0,9% во вкупните кредити и 0,3 во вкупните депозити на нефинансиски субјекти се со минимална застапеност на финансискиот пазар. Тие се финансиски институции што прибираат денарски штедни влогови од физички лица и одборуваат кредити на физички лица и лица кои вршат самостојна дејност. Тие спаѓаат во групата депозитни финансиски институции и нивната улога е комуникација и опслужување на населението.

Фондот за осигурување депозити има значајна улога во поддршката на банкарскиот систем на РСМ, главно, во поглед на зголемувањето на штедењето и поттикнување на инвестициите, преку осигурување на депозитите на банките и штедилниците до определено ниво (не повеќе од денарска противвредност на 30.000 евра по депозит во една банка, филијала на странска банка или штедилница). Фондот за осигурување депозити е комплетиран во ноември 2000 година и конзистентно функционира во облик на акционерско друштво на банките и штедилниците, со основна функција - внимание кон секојдневните случувања со банките.⁷ Покрај тоа ова тело ја потврдува и заштитува довербата кон банките и нивната функционалност, особено по епизодите со пропаднатите штедилници во деведесеттите години и заштедите на граѓаните од поранешната југословенска држава.

Како следен аспект од структурата на банкарскиот систем во РСМ нужно е да се анализира концептот на сопственичката структура на банките во Република Северна Македонија и притоа може да се анализира на три нивоа, и тоа:

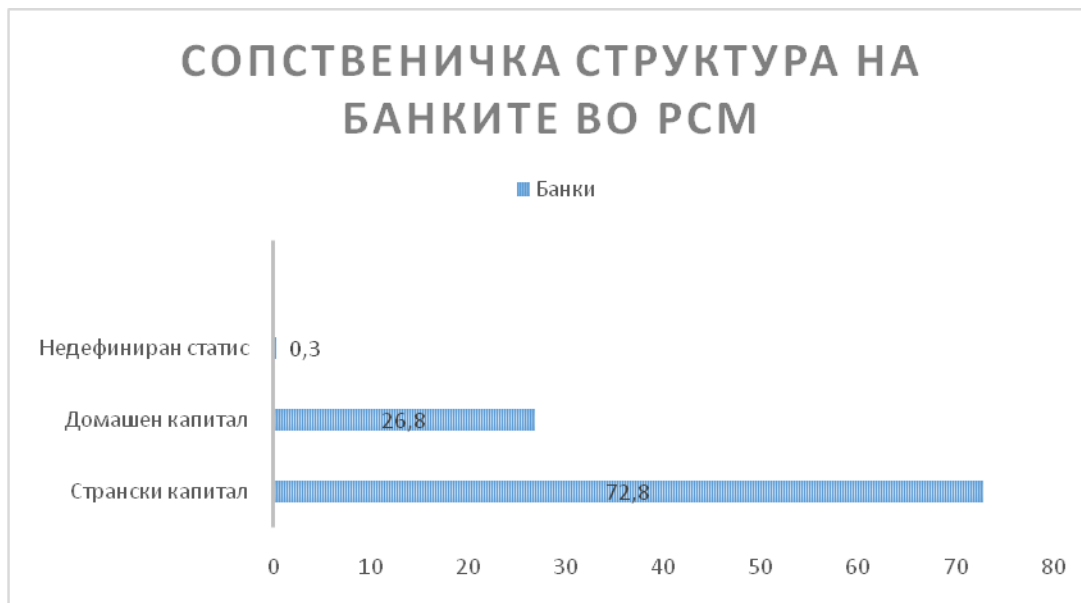
- според степенот на приватизираност,
- според учеството на странски капитал,
- според основачката структура.

---

⁷Давков, И. (2000) Методологија за утврдување на стабилноста и ефикасноста на банките и нејзина примена во банкарскиот систем на Република Македонија, Скопје, Народна банка на Република Македонија, стр.219

Според степенот на приватизираност, евидентно е тоа што банките во Република Северна Македонија доминантно место зазема приватниот капитал со над 95%, изземајќи ја Развојната банка на Р. Северна Македонија АД Скопје, којашто е во целосна државна сопственост.

Странски капитал во сопственичката структура на банките заклучно со 2018 година изнесува 74,2%. Банките во претежна сопственост на странски акционери и натаму се најзастапени во домашниот банкарски систем, од вкупно 15 (петнаесет), 11 (единаесет) банки се во претежна сопственост на странски акционери, додека 7 (седум) од нив се подружници на странски банки. Банките во претежна странска сопственост имаат доминантна улога и во поважните позиции од билансите на банкарскиот систем.⁸

Графикон 1. Сопственичка структура на банките во РСМ

Chart 1. Ownership structure of banks in RSM

Странскиот банкарски капитал влегува секако во инвестиции кои го потпомагаат пазарот на економски и финансиски план. Влезот на странските банки со нивниот капитал во државата има подалекусежни дејствија како што се:

⁸Домашен финансиски систем и пазари, пристапено кон http://xn--90awbn.xn--d1alf/content/Regulativa/%D0%A4%D0%A1%D0%A0_2018.pdf на 12.11.2019 г.

- ✓ Забрзување на домашната конкуренција меѓу банките;
- ✓ Подобрување во однос на пристапот до финансиските услуги;
- ✓ Активно учествуваат во економските и финансиските аспекти на пазарот на понудата и побарувачката и
- ✓ Пренесуваат поголема финансиска стабилност.

Со влезот на странски банкарски капитал најмногу се врши притисок на властите и регулаторите во земјата за подобрување на условите за работење, особено во банкарската регулатива и супервизија, се зголемува транспарентноста и воопшто се еден вид на „притисачи“ врз донесување и имплементирање на домашни реформи. Исто така, странските банки предизвикуваат зголемена доверба во банкарскиот систем, се зголемува нивото на депозитите, се намалуваат каматните стапки во случај на поголема конкурентност.

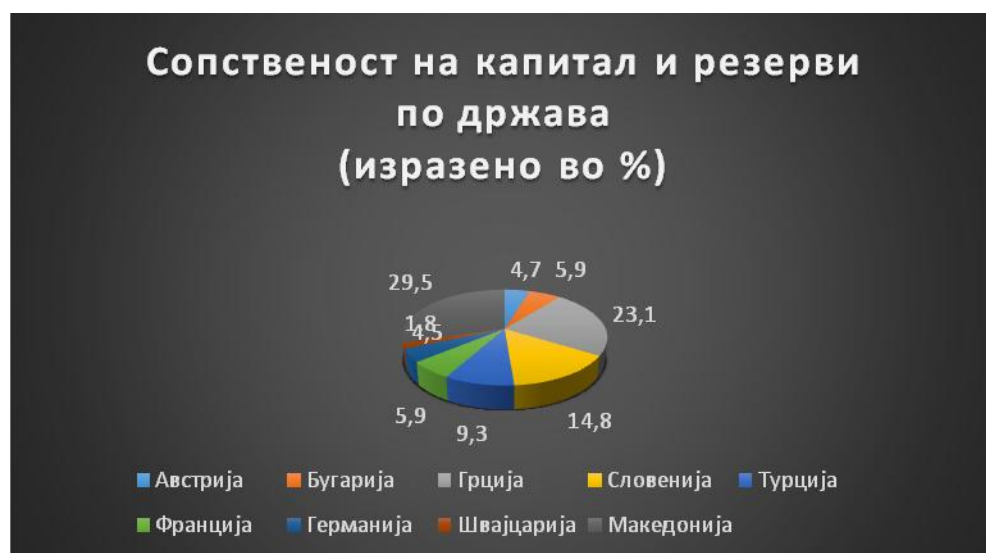
Табела 1. Структура на бројот на банки и на поважните позиции од билансите, според претежната сопственост на банките (со состојба на 30.9.2018 г.) во милиони ден. и проценти

Table 1. Structure of the number of banks and more important positions on the balance sheets, according to the prevailing ownership of the banks (as of 30.09.2018) in millions of denars. and percentages

Тип на сопственост	Број на банки	Капитал и резерви		Актива		Кредити на нефинан. сектор		Депозити од нефинан. сектор		Вкупни приходи*		Финансиски резултат*	
		Износ	Во %	Износ	Во %	Износ	Во %	Износ	Во %	Износ	Во %	Износ	Во %
Банки во претежна сопственост на странски акционери	11	38,768	71,4%	345,187	71,1%	246,974	79,9%	247,956	70,0%	16166	73,3%	6,950	72,4%
Подружници и на странски банки	6	33415	61,5%	279,676	57,6%	201,045	65,0%	204,192	57,6%	15,209	61,4%	6,621	69,0%
Австрија	1	2,262	4,2%	19,733	4,1%	14,356	4,6%	12,854	3,6%	1,003	4,0%	157	1,6%
Бугарија	1	1,201	2,2%	9,054	1,9%	6,188	2,0%	6,704	1,9%	357	1,4%	9	0,1%
Грција	1	11,456	21,1%	89,936	18,5%	65,588	21,2%	72,061	20,3%	5,368	21,7%	2,753	28,7%
Словенија	1	8,975	16,5%	77,312	15,9%	53,533	17,3%	61,359	17,3%	4,813	19,4%	2,490	25,9%
Турција	1	5,806	10,7%	45,618	9,4%	32,447	10,5%	26,857	7,6%	1,939	7,8%	538	5,6%
Франција	1	3,714	6,8%	38,023	7,8%	29,933	9,4%	24,357	6,9%	1,729	7,0%	674	7,0%
Останати банки во претежна	5	5,352	9,9%	65,510	13,5%	45,929	14,9%	43,764	12,3%	2,956	11,9%	329	3,4%

странска сопственост													
Бугарија	2	1,984	3,7%	21,956	4,5%	15,449	5,0%	15,044	4,2%	1,046	4,2%	151	1,6%
Германија	1	2,545	4,7%	26,574	5,5%	19,123	6,2%	15,735	4,4%	990	4,0%	228	2,4%
Швајцарија	2	824	1,5%	16,980	3,5%	11,357	3,7%	12,985	3,7%	920	3,7%	-49	-0,5%
Банки во претежна сопственост на 3 домашни акционери	4	15,529	28,6%	140,999	28,9%	62,139	20,1%	106,455	30,0%	6,608	26,7%	2,652	27,6%
Приватна сопственост	3	12,974	23,9%	129,425	26,7%	62,087	20,1%	106,455	30,0%	6,476	26,1%	2,603	27,1%
Државна сопственост	1	2,555	4,7%	10,674	2,2%	53	0,0%	0	0,0%	132	0,5%	49	0,5%
Вкупно	15	54,296	100,00%	485,285	100,0%	309,113	100,0%	354,410	100,0%	24,773	100,0%	9,602	100,0%

Извор: НБРСМ

Графикон 2. Сопственост на капитал и резерви по држави во банките во РСМ

Chart 2. Ownership of capital and reserves by countries in the banks in the Republic of North Macedonia

1.1.1. Правна регулација на банкарскиот систем на Република Северна Македонија

Имајќи ги предвид предметот и обемот на функциите кои ги извршуваат, ризиците кои ги преземаат при нивното работење и нивното есенцијално значење за стопанството и економското опкружување во државата, банкарскиот систем, односно комерцијалните банки се едни од строго регулирани финансиски институции што повлекува правна регулација на целиот банкарски систем во државата. Ваквата состојба се должи, пред сè, на заинтересираноста и на државата и на чинителите на овој сектор да се заштити финансискиот систем од нестабилност, со што ќе се овозможи и правно и морално да се зачува довербата на клиентите и овозможи позитивна ефикасност и резултати во економијата.⁹

Имајќи ја предвид неодамнешната банкарска криза од светски рамки во 2008 година се покажа дека овој систем е кревок и мора да му се посвети исклучително внимание. Правната регулација на банкарскиот систем во РСМ е исклучителна важна тема и од друг аспект – хармонизација на системот со европскиот банкарски систем токму поради аспирациите на земјата за Европската Унија. Но несомнено е важно да се напомене дека токму овој аспект е еден од најчесто супериорно позитивно оценуван од европските институции како дел во кој не се наоѓаат забелешки и затоа мора да се каже дека правната регулација на банкарскиот систем во државата го држи вистинскиот патоказ како треба да се работи и на другите полиња во државата.

Правната регулација на банкарскиот систем започнува во далечната 1993 година, кога и фактички е донесен првиот законски пропис од областа на банкарството во новата држава – Законот за банки и штедилници, со којшто се поставиле основната регулативна рамка за основање, работење и супевизија на банките. Овој Закон понатаму се ревидира и надополнува според условите кои се развиваат во државата, стопанството и економијата. Законот за санација и реконструкција на банките во тогашна Р. Македонија беше донесен во 1995 год. со

---

⁹Петревски, Г. (2008) *Управување со банките*, Економски факултет, Скопје, стр. 48.

кој се воспостави институционална рамка за реконструкција на комплетниот банкарски систем.¹⁰ Но, се оценува дека најголеми поместувања во законски рамки се со Законот за банките од 2007 година кој обезбеди значително поквалитетно унапредување на банкарската регулатива и супервизија во Република Македонија. Овој закон се темели врз одредбите и стандардите пропишани со Европската директива 2006/48 за основање и работење на кредитните институции и Европската директива 2006/49 за адекватноста на капиталот на инвестициските фирми и кредитните институции.¹¹

Најважните унапредувања во Законот за банките се однесуваат на следново:

- зајакнување на критериумите за акционер со квалификувано учество во банка, како и на член на надзорниот и управниот одбор на банка;
- зајакнување на корпоративното управување до банките; поставување на основите за примена на Новата базелска капитална спогодба (BAZEL II);
- унапредување и зајакнување на системите на банките за управување со ризиците (особено кредитниот, ликвидносниот, валутниот, пазарниот и ризикот од користење на информациска технологија);
- унапредување на начинот за вршење супервизија и надзор; усогласување на сметководствените стандарди и правила за банките со Меѓународните сметководствени стандарди и Меѓународните стандарди за финансиско известување; пропишување на содржината на ревизијата на банките;
- зајакнување на корективните мерки коишто централната банка може да ги преземе кон одделна банка и зголемување на ефикасноста на постапката за излез на банката од банкарскиот систем;

---

¹⁰„Службен весник“ бр.29 (1996), Законот за санација и реконструкција на банките и Закон за Народна банка

¹¹Трпевски Љ., (2009) Банкарство и банкарско работење, Скенпоинт, Скопје

- дефинирање на начинот за отворање и работење на филијала на странска банка.¹²

Правната регулација на работата на банките ги определува правата и обврските на банките како чинители на целиот банкарски систем. Дел од тие закони се следниве:

- ✓ Со Законот за Народната банка на Република Македонија се предвидува уредување на организациската структура и работата на Народната банка на Република Македонија, задачите и овластувањата на Народната банка на Република Македонија од денот на пристапување на Република Македонија во Европската Унија и задачите и овластувањата на Народната банка на Република Македонија по воведувањето на еврото како парична единица во Република Македонија.¹³
- ✓ Законот за платниот промет - со овој закон се уредува платниот промет во земјата односите помеѓу носителите на платниот промет и учесниците во платниот промет, односите помеѓу носителите на платниот промет и Народна банка на Република Македонија во делот на платниот промет, платните системи, порамнувањето на плаќањето, издавањето на електронски пари и надзорот на платните системи.¹⁴
- ✓ Законот за вршење услуги брз трансфер на пари, донесен во 2003 година, притоа ревидиран неколу пати и со последните измени во 2016 година и притоа со овој закон се уредува начинот и условите за вршење на услуги брз трансфер на пари во Република Северна Македонија.¹⁵
- ✓ Законот за Фондот за осигурување на депозити е донесен во 2000 година, но тој претрпе законски измени во однос на височината на

---

¹² Народна банка на РМ, Извештај за финансиската стабилност во РМ во 2007 год, 120-121

¹³ Закон за Народната банка на РМ, „Службен весник на РМ“ 158/2010

¹⁴ „Службен весник на Република Македонија“ бр.113/07, 22/08, 159/08, 133/09, 145/10, 35/11, 11/12, 59/12, 166/12, 170/13, 153/15, 199/15 и 193/17)

¹⁵ „Службен весник на Република Македонија“ бр.77/03, 54/07, 48/10, 67/10, 17/11, 135/11, 187/13, 154/15 и 23/16)

обесштетувањето, и тоа започнувајќи од 100% за 1500 евра во 2000 година до 100% за депозити од 30,000 евра во денарска противвредност, заради хармонизацијата и правната регулатива на РМ со директивите и регулативите на Европската Унија. Со овој закон се основа и уредува работењето и организацијата на Фондот за осигурување депозити.

- ✓ Закон за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги. Со овој закон се уредува и пропишува создавањето, складирањето и обработката на електронските документи, електронската идентификација и доверливите услуги. Со овој закон се утврдува и начинот на употреба на електронските документи, електронскиот потпис и електронскиот печат и електронските доверливи услуги во управни и судски постапки. Предмет на уредување на овој закон се условите под кои се признаваат средствата за електронска идентификација издадени на физички и правни лица кои спаѓаат во рамки на регистрирана или признаена шема за електронска идентификација.¹⁶

1.2.   Анализа на деловните субјекти во РСМ

1.2.1. Структура на деловните објекти во РСМ според големина

Според податоците на Државниот завод за статистика, бројот на активните деловни субјекти во Република Северна Македонија, во 2018 година, изнесува 72.315 и во однос на 2017 година е зголемен за 1.3% најмногу благодарение на компании кои се со дејност од информатичка и комуникациската технологија.¹⁷

---

¹⁶ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 34/01, 6/02 и 98/08

¹⁷Државен завод за статистика, пристапено кон <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopstenie.aspx?rbrtxt=79> на 15.11.2019 г.

Законските регулативи го дефинираат претпријатието како посебен вид на организационен облик на дејствување, во кој се комбинираат средства и предметите за работа и човечките ресурси заради остварување на соодветен деловен резултат.¹⁸ Деловните субјекти во РСМ се дефинираат по неколку скали, но сепак како основни се земни следниве критериуми: според дефиницијата на Европската комисија која се применува од 1 јануари 2005 година, подрачјето на малите и средни претпријатија содржи:

- ✓ Микропретпријатија – од 0 до 9 вработени;
- ✓ Мали претпријатија – од 10 до 49 вработени;
- ✓ Средни претпријатија – од 100 до 249 вработени.

Покрај бројот на вработени во дефиницијата се содржани и други критериуми. Така микропретпријатијата имаат годишен приход од 2 милиони евра и вредност на вкупните средства не поголеми од 2 милиони евра. Малите претпријатија имаат годишен приход и вредност на вкупните средства не поголеми од 10 милиони евра. И средните претпријатија имаат годишен приход до 50 милиони евра и вредност на вкупните средства до 43 милиони евра.

Во Република Северна Македонија со донесувањето на Законот за трговски друштва е прифатена нова класификација на трговците според нивната големина и тоа на:

- микро,
- мало,
- средно и
- големи претпријатие.

---

¹⁸Петревска Б., Магдинчева-Шопова М., (2018) Економика на претпријатијата, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика

Според чл. 470 од Законот за трговските друштва, за микротрговец се смета трговец кој во секоја од последните две пресметковни години, односно во првата година од работењето ги задоволил следниве два критериума:¹⁹

- ❖ Просечниот број на вработени, врз основа на часовите работа, треба да е до 10 работници;
- ❖ Бруто-приходот остварен од трговецот од кој било извор треба да не надминува 50.000 евра во денарска противвредност.

Мал трговец е трговец кој во секоја од последните две пресметковни години, односно во првата година од работењето, задоволил најмалку два од можните три следни критериуми и тоа:

- ❖ Просечниот број на вработени, врз основа на часовите на работа, треба да е до 50 работници;
- ❖ Годишниот приход треба да е помал од 2 милиона евра во денарска противвредност;
- ❖ Просечната вредност (на почетокот и на крајот од пресметковната година) на вкупни средства (во активата) треба да е помала од 2 милиони евра во денарска противвредност.

За среден трговец се смета трговецот кој во секоја од последните две пресметковни години, односно во првата година од работењето задоволил најмалку два од можни три следни критериуми и тоа:

- ❖ Просечниот број на вработените врз основа на часови на работа треба да е до 250 работници;
- ❖ Годишниот приход да е помал од 10.000.000 евра во денарска противвредност;
- ❖ Просечната вредност (на почетокот и на крајот од пресметковната година) на вкупни средства (во активата) треба да е помала од 11.000.000 евра во денарска противвредност.

---

¹⁹ Петревска Б., Магдинчева-Шопова М., (2018) Економика на претпријатијата, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика

Во Република Северна Македонија претежно статистички најголемо учество на пазарот имаат микропретпријатијата. Според Државниот завод за статистика тие земаат дури 79.1% од структурата на деловите субјекти, односно 57.184 активни претпријатија. Потоа следат деловните субјекти без вработени или субјектите со неутврден број вработени (без податок за вработени) со 11.4%, па субјектите со 10 до 19 вработени со 4.3%, потоа субјектите со 20 до 49 вработени, чие учество изнесува 2.9%, со 1.9% учествуваат субјектите со 50 до 249 вработени и само 0.3% од активните деловни субјекти, односно само 240 претпријатија имаат над 250 вработени.²⁰ Како индикативен показател е дека дури 8.221 активен деловен субјект немаат вработени. Овие податоци се однесуваат на 2018 година.

1.2.2. Финансиско работење на деловните субјекти

Секое претпријатие работи според одреден план и своите цели ги приспособува според постигнатите цели. Но, пред сè, при работењето се очекуваат планираните цели да се исполнат со позитивни финансиски резултати. Односно претпријатијатието на крајот од фискалната година да покаже позитивни финансиски резултати. Со други зборови, деловниот субјект мора да ја покаже ефикасноста и ефективноста во работењето. Овие два елементи претставуваат економски концепти кои ги содржат и ги поврзуваат целите, ресурсите и процесите на трансформација на инпутите (влезните ресурси) во аутпути (излезни) ресурси во претпријатието.²¹ Но, пред сè, претпријатието мора да подготви план за финансиско работење кој понатаму ќе се развива и менува според опкружувањето, функционалноста и организациската способност на менаџментот.

---

²⁰Државен завод за статистика, пристапено кон <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=79> на 15.11.2019 г.

²¹Димитрова Ј. (2015) Основи на економија и бизнис - авторизиран материјал за обука ЦЕКПО Скопје

Финансискиот план содржи буџет на расходи, приходи и финансиски резултати. Тој план вклучува:²²

- План за капитални потреби за деловно финансирање (основни и тековни средства);
- План за начини и услови за собирање капитал;
- План за врзување и вртење на обртниот капитал;
- План за парични приливи и одливи и (т.н. „cash flow“);
- План за распределување на деловни резултати.

Како втор чекор е секако финансиската анализа која се подготвува во претпријатието. Финансиската анализа е важна алатка што ја користи финансискиот менаџер за да донесува деловни одлуки. Таа му претходи на процесот на управување или, поточно, му претходи на процесот на планирање кој претставува составен дел на управувањето. Во зависност од интересите на субјектот што ја извршува анализата (компанија, доверител, самоинвеститор), постојат различни видови на анализа. Тие имаат заедничка употреба на разни аналитички алатки и техники за трансформација на податоците за финансиските извештаи во корисни информации поврзани со управувањето. Важно е да се има предвид дека информациите што произлегуваат од оваа анализа не се сеопфатни и не гарантираат дека се разгледува целиот бизнис на претпријатието. Анализата дава само финансиски информации. Основни инструменти и процедури што се користат при анализата на финансиските извештаи се: ²³

1. компаративни финансиски извештаи,
2. структурни финансиски извештаи,
3. анализа со употреба на индикатори.

---

²²Горупиќ, Д. (1990). Претпријатие, настанување и развој на претпријатието и претприемништвото (на хрватски јазик), Информатор, Загреб

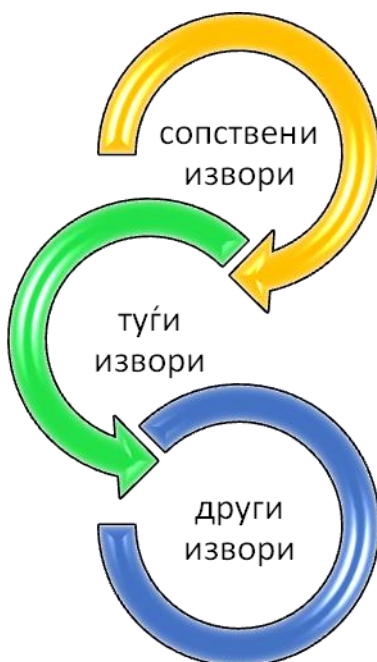
²³ Арсов, С. (2008). Финансиски менаџмент, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Економски факултет - Скопје

Но сепак, за да може едно претпријатие да ја врши дејноста мора да располага со основниот структурен елемент, а тоа се финансиски средства. Овие средства практично се основата на субјектот и притоа можат да се обезбедат од повеќе разни извори, но претпријатијата, главно, ги остваруваат со работењето.

Под поимот финансирање се подразбира настојување на сопственикот да обезбеди доволно финансиски средства кои се потребни за нормално одвивање на работата и подоцнежнo проширување на деловната активност на малиот бизнис.

Изворите за финансирање можат да потекнуваат од:²⁴

- Сопствени извори (сопствени извори првенствено се финансиски средства кои ги вложуваат сопствениците на претпријатијата и за кои не постои обврска за враќање. Во пракса најдобар извор се овој тип на средства. Основачите на претпријатието, било да се во прашање еден или повеќе физички или правни лица, со свои инпут на средства си обезбедуваат определен обем на средства за

---

²⁴ Barrows, D., Smithin, J., (2008) "Fundamentals of Economics for Business"

стартување на бизнисот со работа и првично функционирање). Во групата на сопствени средства влегуваат:

- Сопствени влогови - кои ги вложуваат сопствениците во форма на основачки влог при основање на претпријатието;
- Средства од заштеди што се создаваат во работењето на претпријатието.

• Туѓи извори (под поимот туѓи средства веднаш се помислува на средства обезбедени од други извори различни од сопствените, односно од други деловни субјекти, поточно кредитирање од финансиски или други претпријатија со обврска за враќање со одредет проценр на интерес, односно камата). Во групата на овие т.н. туѓи средства за финансирање на деловното работење на претпријатието се вбројуваат следниве извори:

- Трговски кредит;
- Кредити од финансиски институции;
- Кредити од други претпријатија;
- Долгорочни кредити;
- Обврзници;
- Акции;
- Лизинг.

• Други извори (како трет столб од изворите на финансирање на деловниот субјект се т.н. други извори кои, главно, се извори од државни извори или од соработки со други деловни субјекти. Најчестите форми на други извори се познати под поимот субвенции кои се често без или со можност за враќање во зависност од намената и преку деловна соработка со други претпријатија).

- Премии;
- Регрес;
- Компензација;
- Даночно ослободување;
- Намалување на дел од давачките за придонеси кон државата и
- Привремено неисплатените обврски спрема други субјекти.

1.3. Поврзаноста на функциите на банките во однос на деловните субјекти

Потребите на клиентите за банкарски производи и услуги динамично се менуваат, поради што е неопходно банките да развиваат долгорочни деловни односи со своите клиенти со цел да станат и да останат профитабилни и да добијат конкурентска предност заснована на нови производи и услуги, цени, дистрибутивни канали и промоција. Врз основа на резултатите од бројните студии за конкурентност во банкарскиот сектор може да се заклучи дека за банките најважно е подобрувањето на квалитетот на банкарските производи и услуги.

Правилното спроведување и понуда на иновативни производи поддржани од добра банкарска услуга може да обезбеди конкурентност и профитабилност на банката. За да се постигнат најдобри можни резултати, банките се обидуваат да создадат различни производи и услуги од нивните конкуренти и се обидуваат да ги задржат постојните клиенти и да привлечат нови клиенти. Банката треба да овозможи постигнување на квалитетен производ / услуга и исполнување на целите на сите вклучени во процесот на испорака на услугата.²⁵

Квалитетот на банкарските производи и услуги е клучен за опстанокот и развојот на деловната активност на една банка, што е потврдено од бројните студии за квалитетот на банкарските производи и услуги. Да се обезбедат квалитетни банкарски услуги во деловно опкружување каде што има силна конкуренција, потребно е многу напор и знаење за успешно работење со банка.

Типична банкарска институција акумулира јавни пари со обезбедување опции за избор на каматни стапки и плаќања. Во исто време, тие даваат заеми на оние кои немаат пари. Така, присуството на банките овозможува да се балансира дефицитот и вишокот пари во општеството, па дури и во целиот свет. Сумирајќи, можеме да направиме разлика помеѓу следниве функции на банките: ²⁶

- Акумулација на ресурси,

---

²⁵ Djukic, GJ., Bjelica, V., Ristic, Z. (2006) Bankarstvo, Ekonomski fakultet, Beograd

²⁶ Арсов, С. (2008) Финансиски менаџмент, Скопје, Еуро-Графика

- Трансформација на ресурси,
- Регулација на протокот на пари.

Но работењето на банките во однос на деловните субјекти ги посочува најважни функции на банките:

Графикон 3. Функции на банките

Chart 2. Function of banks

Овој графикон ја покажува поврзаноста на деловните субјекти со банката и нивните функции. Според Законот за трговски друштва и Законот за платен промет изборот на матична банка односно банка депонент е задолжително и секое претпријатие го извршува своето финансиско работење преку таа банка со што се формира деловен однос меѓу банката и субјектот. Понатаму низ раширената соработка се овозможува взаемно работење, односно сите финансиски трансакции поминуваат низ каналите на таа банка, со што банката ги остварува своите провизии од соработката, а понатаму може да биде банка од која деловниот субјект може да обезбеди финансирање на своето работење преку разни облици на кредитирање и други видови соработка. Взаемната соработка се

должи на доверба и соработка меѓу субјекти, иако се чини дека банките во економското опкружување во државата ја имаат на еден начин повластената страна гледајќи од страна на клиентите, односно банките се еден вид „нуžno зло“ кога станува збор за кредитниот елемент во работењето и функционирањето на претпријатијата. Сепак, не смее да се изостави и кредитниот ризик и воедно банкарскиот ризик со кој се соочуваат финансиските институции токму поради економската нестабилност во државата која секогаш е на тенка линија со реалноста.²⁷

Втор дел: Процес на кредитирање на деловните субјекти

2. Улога и функција на деловните банки

Банката, како финансиска институција, е во срцето на сложените процеси на производство и промет и најважниот дел: процесот на формирање на пари и капитал и нивна употреба. Мобилизација и концентрација на пари и акумулација (заштеда) е една од исклучително важните функции на банка, но не помалку важна и функција што следи - позајмување на такви концентрирани средства на бројни субјекти од економска активност.²⁸ Банките стануваат регулатор на паричните текови во нивниот постојан проток. Во правилно поставената и управувана деловна политика, банките се целосно зависни од тоа дали таквите парични текови се усогласени. Конзистентноста на приливот на пари и одливите зачувува еден од основните принципи на банкарското работење - принципот на ликвидност. Покрај овој основен деловен принцип, за време на повеќегодишна

---

²⁷Арсовски., Д. (1998): Ризици во банкарското работење, Скопје, Економу прес

²⁸Komazec, S., Ristić, T. Kovač, J. (1993) Bankarska ekonomija, ABC GLAS, Beograd, str. 117

работа, банката се разликува од другите принципи на кои се придржуваат сите банки во светот. Тоа се следниве принципи:²⁹

- Принципот на ликвидност,
- Принципот на деловно работење,
- Принципот на безбедност и ефикасност на инвестициите на средствата во репродукција,
- Принципот на профитабилност.

Банките можат да се класифицираат врз основа на доминантната содржина на деловното работење со кое се занимаваат, со зрелоста на одобрените заеми (краткорочни, среднорочни и долгорочни), по природа на сопственост на јавни - правни, кооперативни и приватни), по правна форма (странски, компании со делумна одговорност, акционерски друштва, задруги), според регионалниот распоред (локален, регионален и федерален).³⁰

Банкарството се определува според видот и содржината на банкарското работење и институциите, кои заедно ја сочинуваат содржината на банкарскиот систем. Развојот на банките беше одреден од формите и специфичностите на производство и репродукција, на кои се приспособија организацијата на банките и работењето, и во секое време банката остана посредничка во монетарните работи. Основната функција на посредникот на банката е да собере и насочува средства за земање и давање заем. Оттука, основните банкарски функции се следниве:³¹

- 1) наплата на депозити и собирање средства,
- 2) создавање пари и давање заем,
- 3) вршење на платни работи.

Банкарскиот систем се базира и на конкурентска основа, односно мноштвото банки се трудат да изнајдат начин како да привлечат поголем број на клиенти преку палета на своите услуги. Ваквата поставеност на системот е

---

²⁹ Krstic, B. (1993) Bankarstvo, Ekonomski fakultet, Nis

³⁰ Дукиќ Д., Бјелица В., (2003) „Банкарство“, Економски факултет, Белград

³¹ Петревски, Г. (2008) Управување со банките, Скопје: Економски факултет, стр. 34

соодветна предност кај деловните субјекти поради можноста за избор на соодветен финансиски партнер и тоа преку услугите кои ги нудат банките, начинот на соработка интересот односно каматата со која се соочуваат при позајмување на средства. Таквата разновидност на услугите се должи и на оценките на банкарските менаџерски тимови за кои услуги да се претстават пред клиентите.

Слика 1. Услуги на банката

Figure 1. Functions of the Bank

Денес во сложените и многу динамични економски трендови и сложените процеси на трансформација на средствата за вложување потребен е висок степен на контрола, односно во секое време банката мора да има увид во состојбата на страната на средствата (приливот) и пласманите (одлив). За секое кредитно работење, банката мора реално да ги предвиди изворите од кои се дава кредит, квалитетот и рочноста на средствата, динамиката на приливите и одливите и сл. Во следната слика е претставена глобалната слика на работењето на банкарските субјекти на полетото на финансирањето.

Слика 2. Финансиски текови во банкарскиот систем

Figure 2. Financial flows in the banking system

Банките можат да се класифицираат врз основа на доминантната содржина на деловното работење со кое се занимаваат, со зрелоста на одобрените заеми (краткорочни, среднорочни и долгорочни), по природа на сопственост на јавни - правни, кооперативни и приватни), по правна форма (странски, компании со делумна одговорност, акционерски друштва, задруги), според регионалниот распоред (локален, регионален и федерален).³²

Основната класификација на банките се заснова на содржината на деловното работење во кое претежно е ангажирана банката, така што е можна следнава класификација на банките:

- ✓ централна банка,
- ✓ депозитни банки,
- ✓ универзални банки,
- ✓ специјализирани и експозитури,
- ✓ комерцијални банки,
- ✓ штедни и кредитни организации,

³²Дукиќ Д., Бјелица В., (2003) „Банкарство“, Економски факултет, Белград

- ✓ други банкарски и финансиски институции и
- ✓ меѓународни и регионални банки и меѓународни финансиски организации.

2.1. Законска регулатива при кредитирањето

Со носењето на законот за банки се продолжи реформата во банкарскиот систем, со што се создадоа услови за понатамошен развој и осовременување на домашното банкарство. Првичните причини за носењето на овој закон беа: хармонизација на правната рамка на работењето на банките со директивите на Европската Унија, со принципите на Базелскиот комитет за надзор на работењето на банките (т.н. Базел II), усогласување со актуелните законски тенденции, како и со одредбите од порано донесените клучни закони од трговското право (Законот за трговски друштва, Законот за регистрација на трговски друштва, Законот за стечај). Кредитната политика на деловните банки треба да претставува рамка на кредитните активности на банките составена од јасни секојдневни оперативни процедури.

2.2. Кредитирање и видови кредити за деловните субјекти

Авторски поимот кредит претставува двонасочен однос меѓу две физички или правни лица од кои едното лице е експлицитно должник, а другото е доверител. Ова подразбира дека односот меѓу овие два субјекта е всушност кредитен однос меѓу кредиторот или доверителот, т.е. корисникот на кредитот или должникот. Тоа системски значи дека едната страна позајмува средства од другата и за таа услуга плаќа соодветен надоместок, или во случајов камата одредена од доверителот на која се согласил должникот со обврска за поврат на средствата. Многу е битно да се потенцира аспектот на повратност, што во овој случај значи исплата целосно во доверниот рок. Постојат две важни функции на

кредитот во однос на двете засегнати страни преку економско разгледување на поимот кредит:³³

- првата функција е определена кон кредитите каде што деловните субјекти своите износи на ангажирани средства се во можност да ги приспособат кон реалните потреби во компанијата;
- втората функција е наменета кон кредитобаратели кои имаат потреба да вложат туѓи средства за да ги остварат целите и да ги покријат реалните потреби во компанијата.

Поделбата на кредитите на правните лица може да се изврши според различни критериуми:

- според намената,
- големината на субјектите,
- должината на траење на кредитот,
- валутата итн.

Затоа банките своите услуги ги шират во однос на побарувањата на клиентите односно во заедничка соработка со стопанските комори. Но сепак искусствените дејства на банкарскиот менаџмент, потоа потребите на деловните субјекти и економско-социјалната структура на државата определиле палета на кредитни продукти кои стојат на услуга на претпријатијата:

---

³³ Трпески, Љ. (2003) „Пари и банкарство”, Економски факултет, Скопје, стр. 210-212

Слика 3. Видови кредити за деловните субјекти

Figure 3. Types of loans for business entities

Покрај ваквата општа поделба на кредитите кои банкарскиот сектор ги овозможува за деловните субјекти, постои и голема разновидност кај сите тие групи кредитни продукти.

Графикон 4. Кредитна палета на банките

Chart 3. Bank credit range

2.3. Фази на кредитен процес

Процесот на кредитирање во современото банкарство е многу сложен. Честите нестабилности и финансиските кризи им отежнуваат на банките да ја предвидат насоката во која кредитоспособноста на кредитопримачот ќе се движи во текот на периодот на отплата на кредитот. Поради оваа причина, модерните банки посветуваат особено внимание на анализата на кредитните побарувања и донесувањето одлуки за одобрување на кредит. Важно е да се потенцира дека одлуката за одобрување на кредит мора да биде во согласност со кредитната политика на банката, затоа што во согласност со нејзината деловна филозофија, финансискиот потенцијал, целниот пазар, барањата на клиентите и другите специфики, таа дефинира јасни критериуми и постапка за одобрување на кредит. Кредитната политика треба да биде флексибилна и строго координирана со останатото законско регулирање, големина и мешавина на портфолиото на кредит цена на кредит, кредитни стандарди, кредитна администрација итн.³⁴

При одлучувањето дали да одобри кредит, банката мора пред сè и најважно да земе предвид дали е подобен за проценетото ниво на кредитен ризик. Доколку е така, треба да ја претстави проценката на тој ризик и да ја одреди количината на премијата за ризик што влегува во структурата на каматните стапки. Факт е дека во рамките на кредитната политика банките исто така ја планираат структурата на кредитните пласмани со цел да го диверзифицираат кредитниот ризик. Друг фактор што една банка треба да го земе предвид при одлучувањето дали да одобри кредит е да додаде инјекција на капитал што мора да ја задржи на даден кредит. Стандардите на Базел дозволуваат банките да бидат известени за секој дополнителен кредит. Со други зборови, банка може да преземе ниво на кредитен ризик сразмерно со нивото на капитал на деловниот субјект.³⁵

---

³⁴Петревски, Г. (2011): Управување со банките, второ издание, Скопје: Економски факултет, стр. 99

³⁵Петревски, Г. (2011): Управување со банките, второ издание, Скопје: Економски факултет

Процесот на давање кредит започнува во моментот на аплицирање за кредит од страна на компанијата. По аплицирањето банката поведува постапка, која има причина да направи соодветна проценка на кредитниот ризик што би претпоставил доколку го одобри кредитот. Квалитетот на проценката во голема мерка зависи од валидноста на податоците и информациите на која база се анализира кредитното побарување. Покрај информациите дадени од барателот на кредит, како дел од анализата, банките користат и податоци од сопствената база на податоци, како и од надворешни страни. Како барател на кредит, компанијата ги става на располагање на банката информациите содржани во билансот на состојба, билансот на успех и извештајот за тековите.

Покрај тоа, апликантот за кредит обезбедува и придружна документација, која обично ги содржи следниве документи:

- Одлука на управниот орган дека компанијата може да позајми од банка во одредена странска валута и со одредени услови;
- План за развој на компанијата;
- План за производство на компанијата;
- Реализирана реализација на компанијата, структура на трошоците и продажна цена;
- Движење на залихите на сировини за работа во тек и готови производи или предвидени услуги;
- Биланс на обртниот капитал, нивните извори, средства расположливи за претпријатието;
- Вкупни обврски на компанијата;
- Преглед на побарувања од други страни по доспевање;
- Преглед на салда и движење на корпоративни фондови;
- План за потребниот обрт на капиталот за процес на редовно работење на компанијата.

Во случај компанијата (барателот на кредит) да е депонент или акционер на банката подолг период, таа е должна да достави само некои од наведените документи, бидејќи повеќето документи од овој деловен однос се веќе достапни на банката (сосопственост). Покрај тоа, банката вклучува анализи и податоци

дадени од кредитни агенции (основен извор). Со овие податоците од трите извори споменати погоре, банката генерира информации кои се пошироки во сликата за работењето на подносителот на кредитот.

Врз основа на достапните информации, кредитниот службеник (аналитичар) подготвува извештаи со цел да донесе заклучок за прифаќање или одбивање на кредитното барање. Кредитниот извештај обично ги содржи следниве елементи:³⁶

- Информации за името, седиштето на компанијата;
- Износ на вкупната актива на располагање на компанијата;
- Структура на расположливи средства на компанијата;
- Кредитната способност на компанијата;
- Висина на ануитет на претходно одобрени кредити;
- Степен на прифаќање на обврски кон банката;
- Износот на дадени гаранции;
- Баран износ на кредит;
- Цел на траење на кредитот;
- Динамика на кредитниот обрт;
- Проекција на очекувани ефекти од вложени средства.

Врз основа на анализата и земајќи ги предвид критериумите пропишани со кредитната политика на банката, службеникот во заклучокот на трудот предлага решение за кредитното барање, што може да биде позитивно или негативно. Земајќи го предвид заклучокот на извештајот, кредитниот комитет на банката донесува конечна одлука што ја испраќа до компанијата (барателот на кредит). Доколку кредитната комисија донесе позитивна одлука за барањето за кредит, банката и компанијата започнуваат да потпишуваат договор за кредит, кој треба да ги содржи следниве елементи:³⁷

1. Име на кредитобарателот и кредитодавателот;
2. Износ на одобрениот кредит;

---

³⁶Барање за кредит, пристапено кон: <https://nlb.mk/> на 10.12.2019 г.

³⁷Петревски, Г. (2011): Управување со банките, второ издание, Скопје: Економски факултет

3. Намена на кредитот;
4. Рок за користење и отплата на кредитот;
5. Временскиот период во кој може да се раскине договорот за кредит;
6. Временски рок за поднесување на целосна документација;
7. Каматна стапка;
8. Казнена камата;
9. Обезбедување со основни и други средства;
10. Наменска контрола врз користењето на кредитот;
11. Договорени казни и штети;
12. Забрана на корисникот да го отстапи кредитот на трето лице;
13. Обезбедување на девизни средства;
14. Депозити;
15. Надлежност во случај на спор;
16. Датум и место на склучување на договор;
17. Потписи на договорните страни.

По точно дефинирана договорна клаузула, овластените лица на банката и на компанијата (кредитопримателот) го потпишуваат договорот. Покрај потписот, на договорот за кредит е задолжително да се ставите печат на банката и печат на корисникот на кредитот. На крајот на постапката банката го исплатува кредитот по девизен или денарски курс, по што компанијата може да ги користи средствата од кредитот во согласност со договорот.

Трет дел - Управување со банкарски ризик

2.4. Дефиниција и идентификување на банкарски ризик

Со развојот на општествените норми и структурата на современото банкарство, како потенцијална закана за нормално работење на банкарскиот сектор, што секако може да се каже и за секој стопански сектор е изложеноста на

банките на најразлични видови на ризик. Ваквата навремена превенција и дејствување против ваквите можни препознатливи видови на ризик, предвидува конструктивно решение, а тоа е навременото идентификување на сите видови на ризик и преземањето на соодветни мерки за заштита. Управувањето со ризикот во банкарството е теоретски дефинирано како „логичен развој и извршување на план за справување со потенцијални загуби“.³⁸ Обично, во фокусот на практиките за управување со ризик во банкарската индустрија е управувањето со изложеноста на институцијата на загуби или ризик и да се заштити вредноста на неговите средства. Во принцип, банкарскиот бизнис се смета за ризичен бизнис. Економската теорија сугерира дека постојат две економски единици - единици за суфицит и дефицит - и овие економски единици претпочитаат да користат финансиски институции (посредници) за да ги пренесат потребните средства едни на други. Секако, овој процес ја зголемува важноста на финансиските посредници во економијата, но исто така, претставува и ризици за овие институции.

Со цел да се решат проблемите со асиметрични информации, банките вработуваат квалификувани вработени и системи, и тоа е причината зошто оскудните извори на средства сега се користат поефикасно од единиците во економијата. Затоа, средствата се канализираат на највредните проекти што се корисни за економијата. Сепак, овој процес на канализирање на средства од една до друга единица природно има некои својствени ризици во рамките на овој процес. Обично, банките управуваат со тие ризици се дел од нивното нормално работење. Познавањето на ризиците е непоходност за откривање на соодветните цени што ќе им се одредат на коминтентите. Тоа впрочем е единствениот инструмент што дозволува диференцирано формирање цени меѓу одделните коминтенти што носат различен степен на ризик“. Како понова верзија на банкарските ризици низ анализите на овој сектор циркулира тезата „помеѓу висината на капиталот и висината на ризикот (risk-return trade-off)“.³⁹

---

³⁸ Saunders.A (2000). Financial institutions management: a modern perspective. McGraw-Hill College

³⁹ Bessis, J., (1999), Risk management in banking, John Wiley and Sons Ltd. Chichester

Теоретски, банкарскиот бизнис вклучува неколку различни класи на активности, но општата класификација се заснова на традиционални банкарски и трговски активности. Свкупно, банкарските активности создаваат многу уникатни ризици, но во овој случај може да се дадат различни примери за да се поедностави воведувањето. Овие ризици се поврзани со кредити на банка, ликвидност, тргување, приходи и трошоци, приходи и проблеми со солвентност.

Трет дел: Контрола и мерење на банкарскиот ризик

3. Контрола и мерење на банкарски ризик

Целта на мерењето и контролата на кредитниот ризик е квантификација на потенцијалните загуби од кредитното работење. Количината на загубите никогаш не се знаат со сигурност, затоа е потребно да се проценат. Постојат два основни пристапа за да се дефинираат кредитни загуби и со тоа да се измери кредитниот ризик.

3.1. Методите засновани на апсолутна позиција во кредитен ризик

Овој пристап е познат како „стандарден режим“. Кредитниот ризик потоа произлегува од неисполнување на должникот. Пристапот на мерење на кредитен ризик преку дискретни модели е типичен за хомогено портфолио (изложеноста на банките на клиенти со унифицирани кредитни производи).⁴⁰ Овие методи го покажуваат обемот на активата на билансот на состојба, кој е изложен на кредитен ризик. Со користење на овој метод, банката не претставува резерви и приспособува записи на продадените кредити. Резервите ќе започнат да се формираат само кога има повреда на условите за договор за кредит од страна на клиентот, како израз на можна загуба на кредит.

---

⁴⁰Vlachý, J., 2006. Řízení finančních rizik. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, o. p. s., pp. 215.

3.1.1. Ограничувања на ниво на индивидуален клиент

Банките обезбедуваат ограничувања на финансирање за секој клиент врз основа на кредитната способност на клиентот. Овие ограничувања се пресметуваат врз основа на:

- (i) оценка на клиентот,
- (ii) промет на неговата сметка или
- (iii) проценка на финансиската состојба на клиентот.

Финансирањето ограничува израз на изложеност на ризик на индивидуален клиент. Овие ограничувања се утврдени со сегашната состојба на клиентот, пазарот, индустријата, позицијата во однос на конкурентите итн. Целокупниот лимит на клиентот обично се дели на индивидуални граници за специфични производи според овие ризични производи. Меѓу формите на ограничувачки ризици спаѓаат: примање на гаранција, осигурување за заштита, залог за средства или стандардни ограничувања.⁴¹

3.1.2. Следење на кредитниот ризик на ниво на клиент

На ниво на индивидуални трговски операции се врши редовен мониторинг кога банката го следи исполнувањето на условите на договорот, финансиската состојба на клиентот, а исто така и макроекономските услови. За да ги идентификува промените во можноста за отплата на кредитите, банката може да постави многу идентификатори, како промет, дисциплина на отплата, профитабилност, ликвидност. Редовното следење и идентификација на промените во можноста за плаќање е важна алатка за управување со ризик. Во моментот на влошување на состојбата на должникот, банката може да иницира чекори за максимално враќање на нивното побарување или да ги минимизира загубите, на пример, преговарање за дополнителните услови, употреба на инструмент реструктурирање на долгот и сл. Фреквенцијата на набљудување на

---

⁴¹Kollar, B., 2014. Credit Value at Risk and options of its Measurement. In: 2nd international conference on economics and social science (ICESS 2014), Information Engineering Research Institute, Advances in Education Research, 61, 143-147

кредитниот ризик зависи од кредитоспособноста на клиентот. Клиенти со добар рејтинг се следи годишно, клиентите со лош рејтинг се следат квартално или месечно.

3.1.3. Следење на кредитен ризик на ниво на кредитно портфолио на банка

Кредитното портфолио е поделено на четири главни сегменти: нефинансиски корпорации, хипотеки, потрошувачки кредити и други кредити. Структурата на кредитното портфолио зависи од видот на банката, т.е. дали банката е универзална или специјализирана. Едно од основните правила на управување со кредитниот ризик е принципот на диверзификација. Степенот на диверзификација на кредитното портфолио значително е поврзан со клиентите кон кои е концентрирана банката. Доколку банката обезбеди голема количина на кредити за клиентите на домаќинствата, степенот на диверзификација е поголем отколку кај банката што обезбедува кредити на големите корпорации. Квалитетот на кредитното портфолио на банката зависи од економската позиција на индивидуалните кредитни кредитопримачи.⁴²

3.2. Можности за заштита од кредитен ризик

Кредитниот ризик е едноставно дефиниран како потенцијал дека банкарскиот кредитопримач или договорна страна нема да ги исполни своите обврски во согласност со договорените услови. Целта на управувањето со кредитниот ризик е да се зголеми стапката на поврат приспособена на ризикот на банката со одржување на изложеноста на кредитен ризик во рамките на прифатливите параметри. Банките треба да управуваат со кредитниот ризик својствен на целото портфолио, како и ризикот кај поединечни кредити или трансакции. Банките треба да ги земат предвид и односите помеѓу кредитниот

---

⁴²Buc, D., Kliestik, T., 2013. Aspects of statistics in terms of financial modelling and risk. In: Proceeding of the 7th International Days of Statistics and Economics, Prague, 215-224.

ризик и другите ризици. Ефективното управување со кредитниот ризик е клучна компонента на сеопфатен пристап кон управување со ризик и есенцијална за долгорочниот успех на секоја банкарска организација. За повеќето банки кредитите се најголем и најочигледен извор на кредитен ризик. Сепак, други извори на кредитен ризик постојат во текот на активностите на една банка, вклучително и во книговодствената книга и во трговската книга, на и надвор од билансот на состојба. Банките сè повеќе се соочуваат со кредитен ризик (или ризик од договорна страна) во разни финансиски инструменти, освен кредити, вклучувајќи прифаќања, меѓубанкарски трансакции, финансирање на трговијата, девизни трансакции, финансиски фјучерси, размени, обврзници, капитали, опции, и во проширување на обврските и гаранции и порамнување на трансакциите.

Доделувањето кредит вклучува прифаќање ризици, како и производство на профит. Банките треба да го проценат односот ризик / награда во кој било кредит, како и целокупната профитабилност на односот на сметката. При проценка дали и под кои услови, за да одобрат кредит, банките треба да ги проценат ризиците од очекуваниот поврат. При проценка на ризикот, банките треба исто така да ги проценат можните сценарија во недостаток и нивното можно влијание врз кредитопримачите или договорните страни. При разгледување на потенцијалните кредити, банките мора да ја препознаат потребата од воспоставување резерви за утврдени и очекувани загуби и да имаат соодветна капитал за да апсорбираат неочекувани загуби. Овие размислувања банката треба да ги насочи во решенија за доделување кредити, како и во целокупниот процес на управување со ризик на портфолиото.⁴³

Како една од можностите за заштита од овој ризик е да се воспостават севкупни кредитни ограничувања на ниво на индивидуални кредитопримачи и договорни страни и групи на поврзани договорни страни кои се збираат во компарабилен и значаен начин различни видови на изложеност, како во банкарската и во трговската книга, така во и надвор од билансот на состојба.

---

⁴³ Guidance on loan classification and provisioning is available in the document Sound Practices for Loan Accounting and Disclosure (July 1999).

Таквите граници честопати се засноваат делумно врз внатрешниот рејтинг на ризик доделен на кредитопримачот или договорната страна, при што на договорните страни им се доделуваат подобри оценки за ризик со потенцијално повисоки граници на изложеност. Исто така, треба да се утврдат граници за одредени индустрии или економски сектори, географски региони и специфични производи. Потребни се граници на изложеност во сите области на активности на банката кои вклучуваат кредитен ризик. Овие ограничувања помагаат да се осигури дека активностите за доделување кредити на банката се соодветно диверзифицирани.

Како што споменавме порано, голем дел од кредитната изложеност со која се соочуваат некои банки доаѓа од активности и инструменти во трговската книга и вонбилансот.⁴⁴ Ограничувањата на ваквите трансакции се особено ефективни во управувањето со целокупниот профил на кредитен ризик или ризик од договорна страна на банка. За да бидат ефективни, границите генерално треба да бидат обврзувачки и да не се водени од побарувачката на клиентот.

Joel Bessis смета дека кредитниот ризик може да се подели во три дела: а) ризик од невраќање (default risk), б) ризик на изложеност (exposure risk) и в) ризик на обновување (надоместување) на кредитот (recovery risk).⁴⁵

Банките како сектор се претпазлив „играч“, но сепак економската состојба во Република Северна Македонија бара соодветна соработка со деловните субјекти иако постојат ризици кои инструментално и не можат да се предвидат. Но хармонизираната регулатива сè повеќе е на страна на банките и преку многу законски форми ризикот се намалува, како што се зголемува и свесноста на компаниите за заедничката соработка и неизбежната контрола на нивното работење.

---

⁴⁴ Averu, R. and Milton, P. (2000), Insures to the rescue, Operational Risk, Special Edition of Rizk Professional

⁴⁵ Saunders A, Cornett M (2003), Financial Instruments Management, McGraw-Hill Irwin, Boston.

Четврт дел - истражување

4. Добивање на практични сознанија за состојбата во банкарскиот систем во Република Северна Македонија преку емпириско истражување

Истражувачкиот дел подразбира компарација и анализа на соработката на деловните субјекти и банкарскиот сектор преку процесот на кредитирање. За таа цел ќе бидат направени анализи на финансиското работење на четири различни банки по големина во Република Северна Македонија во однос на пласманите како кредит кон претпријатијата од страна на банките во последните три години.

Предмет на истражувањето е да се види во кој обем се случува кредитирањето и како се движи кредитната активност на банките во поддршка на деловните субјекти. Покрај тоа анализата е насочена и делумно на активата на истражуваните банки и банкарскиот систем целосно. Покрај тоа, ако се има предвид дека банкарскиот ризик е опишан во теоретскиот дел на трудот, аналитички ќе биде опишан и кредитниот ризик кај банките.

Во Република Северна Македонија во изминатите три години и покрај турбулентниот политички и економски статус, банките задржаа солвентна и ликвидносна позиција, а кредитниот раст беше позитивен во двата сегменти – и кај населението и кај претпријатијата. Во услови на умерени кредитни ризици и висока ликвидност кај банките, како и поприсутна заострена конкуренција помеѓу банките во делот на каматните стапки истражувањето ќе покаже како и дали деловните субјекти и банките соработувале во делот на кредитирањето што е цел на истражувањето. Покрај тоа во истражувањето ќе биде и покажана депозитната база, односно количината на депозитите кои ги имаат деловните субјекти во банките.

4.1. Резултати од истражувањето

Пред да преминеме на анализа на кредитната активност во Република Северна Македонија, најпрвин ќе се осврнеме на групирањето на банките кое го

прави Народна банка на Република Северна Македонија за секоја календарска година.⁴⁶

Во групата големи банки спаѓаат банките кои имаат актива поголема од 22,5 милијарди денари; во групата средни банки спаѓаат банките кои имаат актива помеѓу 5,6 и 22,5 милијарди денари; во групата мали банки спаѓаат банките кои имаат актива помала од 5,6 милијарди денари.

Табела 2. Структура на банките според актива

Table 2. Structure of banks by asset

Група големи банки (актива поголема од 34,8 милијарди денари на 31.12.2018 година)	Група средни банки (актива меѓу 8,65 и 34,8 милијарди денари на 31.12.2018 година)	Група мали банки (актива помала од 8,65 милијарди денари на 31.12.2018 година)
пет банки	седум банки	три банки

Група големи банки (актива поголема од 32,1 милијарди денари на 31.12.2017 година)	Група средни банки (актива меѓу 8,0 и 32,1 милијарди денари на 31.12.2017 година)	Група мали банки (актива помала од 8,0 милијарди денари на 31.12.2017 година)
пет банки	седум банки	три банки
Група големи банки (актива поголема од 32,1 милијарди денари на 31.12.2016 година)	Група средни банки (актива меѓу 8,0 и 32,1 милијарди денари на 31.12.2016 година)	Група мали банки (актива помала од 8,0 милијарди денари на 31.12.2016 година)
пет банки	седум банки	три банки

⁴⁶Податоци и показатели за банкарскиот систем на Република Македонија, преземено од http://www.nbrm.mk/podatotsi_i_pokazатели_za_bankarskiot_sistiem_na_riepublika_makiedonija.aspx

Од податоците во табелата забележуваме стабилен банкарски структурен систем, каде што големината не се менува во последните три фискални години. Ваквата активност е позитивна и укажува на добра поставеност на банкарскиот систем кој реално е можеби единствениот сектор кој е целосно хармонизиран со законите на Европската Унија. Единствена разлика која се забележува е разликата во активата која се зголемува напоредно кај сите видови банки во 2018 година. Очигледно е дека на 31.12.2018 г. се бара од банките да поседуваат поголем износ на актива изразен во милијарди денари во споредба со претходната година.

Табелата бр.3 ја прикажува активата на банките кои се предмет на истражување во трудот:

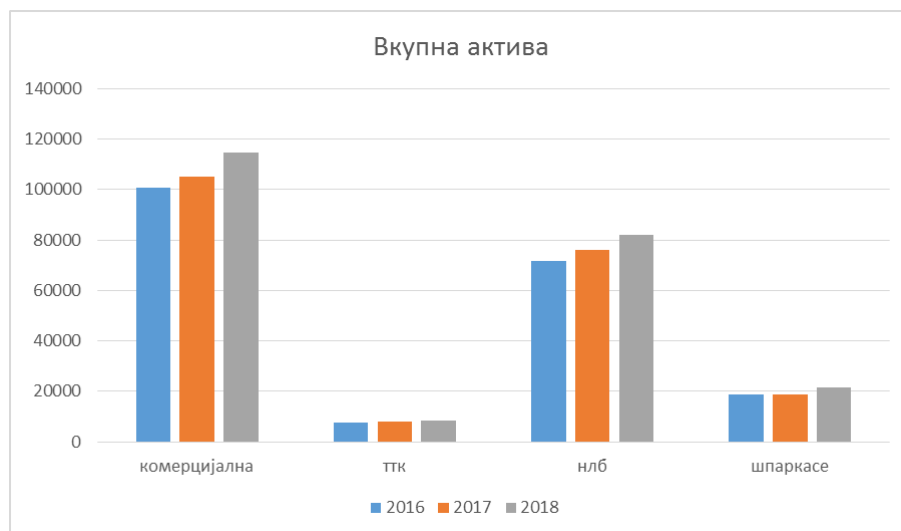
- Комерцијална банка АД Скопје; НЛБ банка АД Скопје
- Шпаркасе банка АД Скопје; ТТК банка АД Скопје

Табела 3. Вкупна актива по банка (во милион денари)

Table 3. Total assets by bank (in millions of denars)

	2016	2017	2018
Комерцијална банка	100.776	104.899	114.442
ТТК банка	7.506	7.825	8.302
НЛБ банка	71.834	75.947	82.021
Шпаркасе банка	18.904	18.878	21.422

Графикон 5. Актива на банките за период 2016-2018 година⁴⁷

Chart 5 Banks' assets for the period 2016-2018

Од графиконот број 5 се гледа како активата на банките пораснала во последната 2018 година, благодарейќи на стабилниот економски и стопански раст, за разлика од периодот 2016-2017 година. Друга карактеристика на овие банки од кои според активата две влегуваат во големи банки: Комерцијална и НЛБ банка; Шпаркасе банка влегува во групата на средни банки, но затоа ТТК банка чија актива пораснала над 8 милијарди денари во 2018 година влегува во групата на средни банки. Ова е особено важно за банкарскиот сектор имајќи предвид дека оваа банка по сопственичка структура е 100% домашна банка.

Во следната табела ќе бидат претставени податоците за четирите различни банки и тоа според два аспекта:

1. Кредити кои банките ги пласирале кај правните лица и
2. Депозити кои правните лица ги имаат во деловната банка.

Табелите кои следат се однесуваат на односот на кредитните пласмани на банката кај деловните субјекти за последните три години и депозитите кои правните лица ги имаат кај банките.

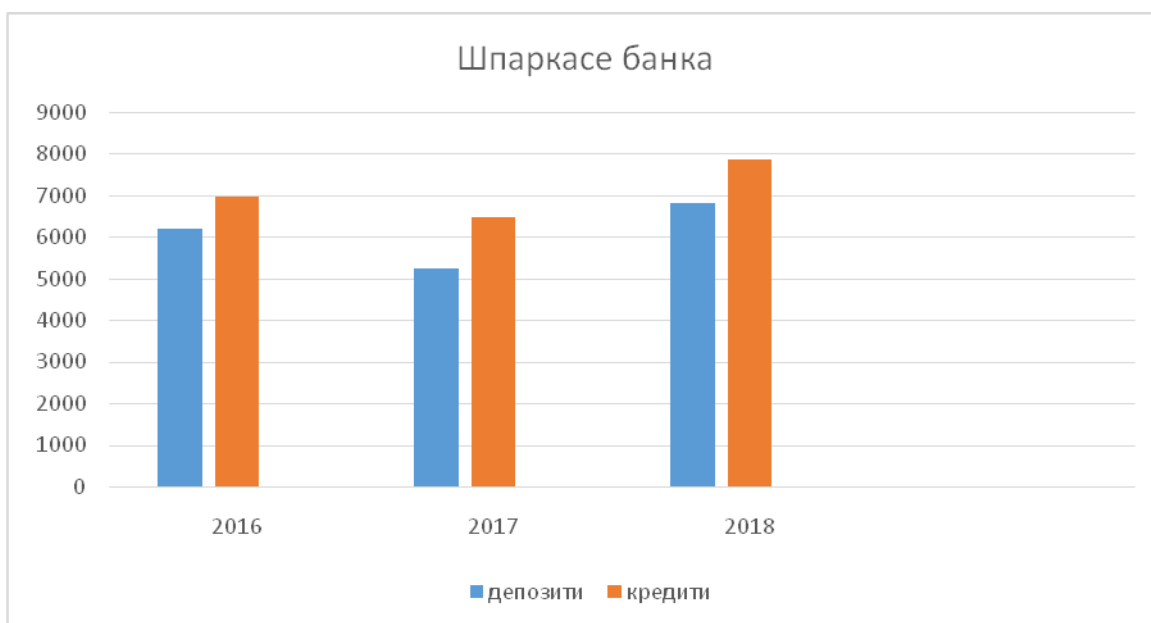
⁴⁷https://www.nbrm.mk/podatotsi_i_pokazatieli_za_bankarskiot_sistiem_na_riepublika_makiedonija.nspk

Табела 4. Шпаркасе банка

Table 4. Sparkkase Bank

Кредити на правни лица	2016	2017	2018
Милион денари	6 .679.1	6.476.5	7.874.3

Депозити на правни лица	2016	2017	2018
Милион денари	6 .209 .8	5.323.5	6.802.7

Графикон 6. Компарација на кредити кон депозити на правни лица –Шпаркасе банка

Chart 6. Comparison of loans to deposits of legal entities Spakkase Banka

Во табелата и графиконот погоре беа претставени резултатите од кредитната активност и депозитите од деловни субјекти кај Шпаркасе банка. Евидентно е дека кредитниот пласман е поголем во однос на депозитите на

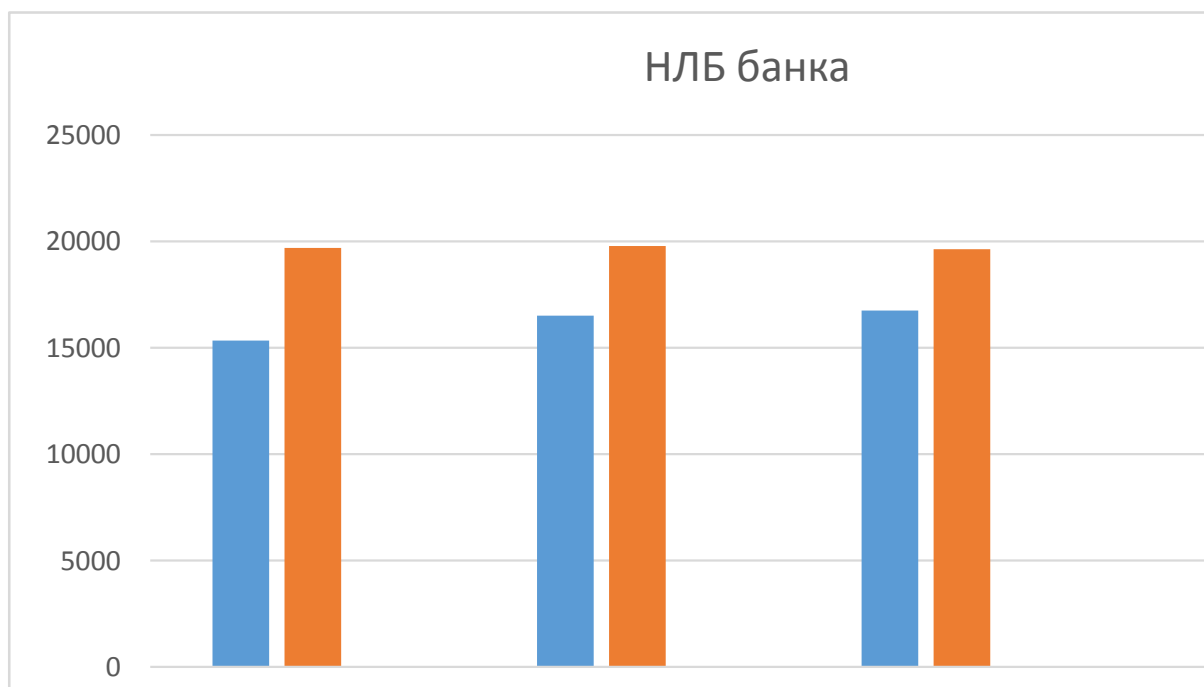
деловните субјекти. Тоа покажува заинтересираност на банката да привлече поголем број на клиенти и инвестира во стопанската дејност на претпријатијата. Ефектите од промените во регулативата за задолжителните отписи сè уште имаат влијание врз годишниот раст на корпоративните кредити.

Табела 5. НЛБ банка

Table 5. NLB Bank

Кредити на правни лица	2016	2017	2018
Милион денари	19.695.1	19.782.6	19.624.2

Депозити на правни лица	2016	2017	2018
Милион денари	15.335.4	16.510.1	16.742.9

Графикон 7. Компарација на кредити кон депозити на правни лица-НЛБ банка

Chart 7. Comparison of loans to deposits of legal entities - NLB Bank

Овие податоци кои се пласирани во табела бр.3 и графикон бр.3 јасно покажуваат зошто НЛБ банка е со години на врвот во банкарскиот сектор. Енормната разлика во кредитните средства кои се вложуваат кај деловните субјекти се рамноправно следени и од депозитите на претпријатијата кои ги имаат кај банката. Сите истражувани години покажуваат слична кредитна активност и приближна вредност на депозитите кои се зголемиле во 2018 година. Но јасно е дека со ваква изложеност на должничко-доверителски односи кај оваа банка, таа се справува и со кредитниот ризик доволно добро, што говори фактот на големата вложеност на банките сите три години. Капиталната моќ на банките остана висока со капитална адекватност и бележи зголемување.⁴⁸

Следна банка која се најде во истражувањето е ТТК банка АД Скопје, која е пример за одличен успешен начин на спојување на повеќе банки во една и банка која од оваа година е 100% македонски капитал.

Табела 6. ТТК банка

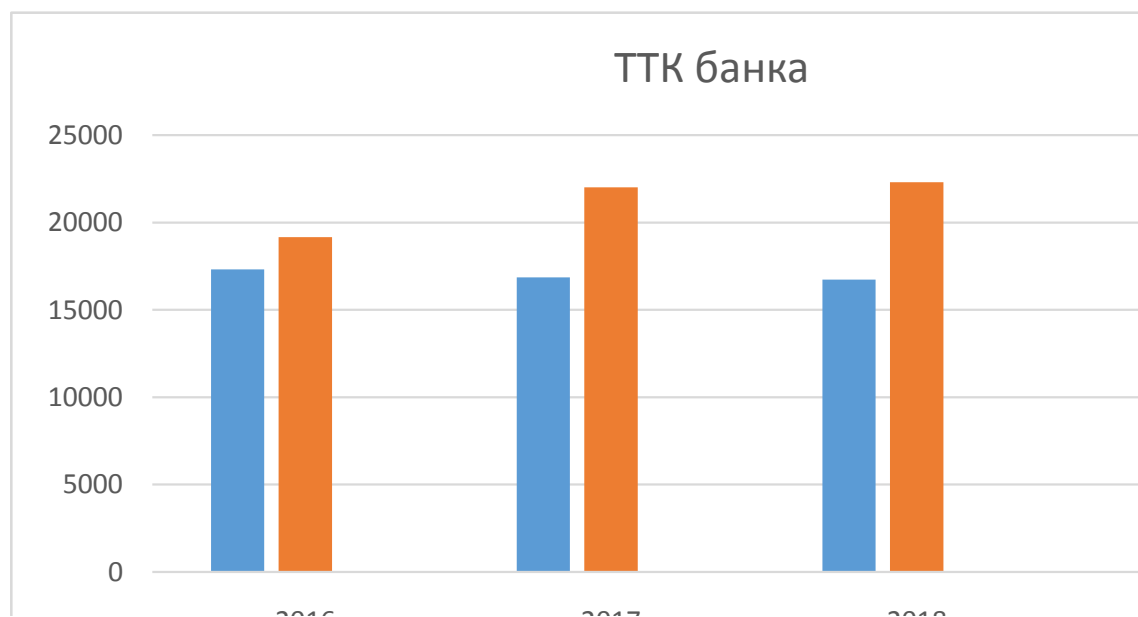
Table 6. TTK Bank

Кредити на правни лица	2016	2017	2018
	1.915 600	2.201.077	2.228.888

Депозити на правни лица	2016	2017	2018
	1.730.450	1 684 880	1.671.953

---

⁴⁸Финансиски извештаи за 2018 година, пристапено кон: <https://nlb.mk/> на 22.12.2019 г.

Графикон 8. Компарација на кредити кон депозити на правни лица-ТТК банка
 Chart 8. Comparison of loans to deposits of legal entities – TTK Bank

Табела бр.6 и графикон бр.8 даваат слика дека оваа банка напредува и се естаблира како вреден банкарски субјект, но сепак е многу помала по својата актива и можност за кредитна изложеност. Овие резултати покажуваат дека банката внимателно го елиминира банкарскиот ризик и работи во граници на своите можности, иако од оваа година влезе во рамките на средни банки. И тука е евидентно дека депозитите се помали во однос на кредитирањето на деловните субјекти и банката тоа го прави од други средства, но сепак е константна и внимателно се проширува на целата територија на државата, прибирајќи лојални и важни клиенти. Во текот на периодот 2016-2018 година, банката работи профитабилно, при што главниот генератор на пораст на нето приходите беа поволните движења кај каматните стапки на изворите за финансирање, додека зголемената конкуренција меѓу банките при намалена кредитна активност и понатаму влијаеше на надолан притисок на цената на услугите.⁴⁹

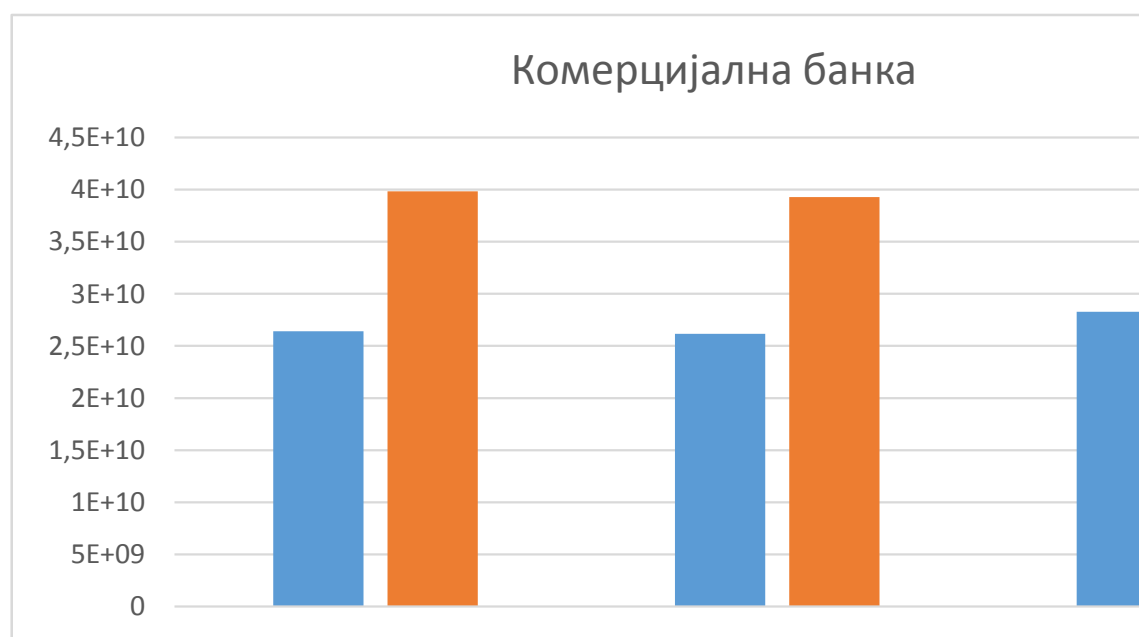
⁴⁹Финансиски извештај за 2019 година, пристапено кон <http://www.ttk.com.mk/> на 22.12.2019 г.

Табела 7. Комерцијална банка

Table 7. Komercijalna Banka

Кредити на правни лица	2016	2017	2018
	1.915 600	2.201.077	2.228.888

Депозити на правни лица	2016	2017	2018
	26 398 577 225	26 151 861 550	28 254 036 295

Графикон 9. Депозити и кредити на правни лица - Комерцијална банка

Chart 9.. Deposits and credits of companies - Komercijalna Banka

Како следен чекор во истражувањето е прикажан кредитниот ризик на банките во Република Северна Македонија во однос на кредитните пласмани кај деловните субјекти. Банките се изложени на кредитен ризик, што претставува ризик дека договорната страна (кредитокорисникот) ќе предизвика финансиска загуба за Банката од неисполнување на својата обврска кон неа. Кредитниот

ризик е најзначајниот ризик во работењето на Банката и затоа раководствата на банките внимателно управуваат со мерење, контрола и изложеноста на кредитниот ризик.⁵⁰

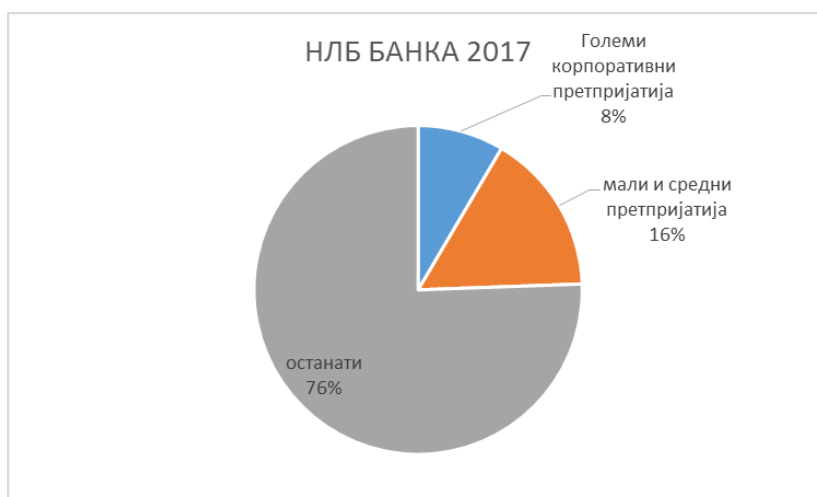
---

⁵⁰Финансиски извештај за 2018 година, пристапено кон <https://nlb.mk/> на 22.12.2019 г.

Графикон 10. Кредитен ризик

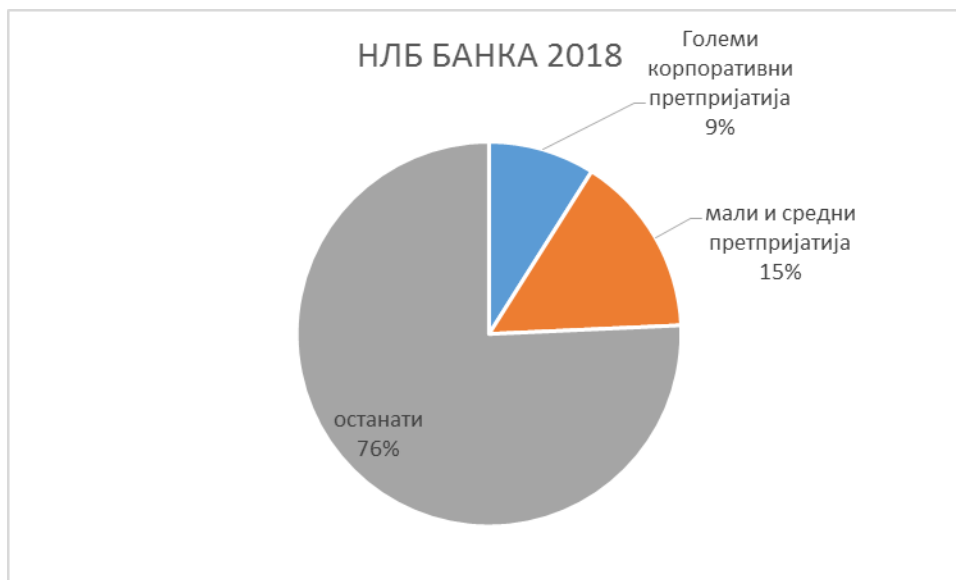
Chart 10. Credit risk

Графикон 11. Кредитен ризик

Chart 11.. Credit risk

Графикон 12. Кредитен ризик
Chart 12.. Credit risk

Горенаведениот опис НЛБ банка АД Скопје го претставува во своите годишни извештаи како сценарио за најлошиот можен случај за изложеност на кредитен ризик на Банката на 31 декември 2018, 2017 и 2016 година, без да се земе предвид кој било примен колатерал или други кредитни обезбедувања. Од горенаведениот графикон деловните субјекти поделени на големи претпријатија и мали и средни претпријатија и концентracијата на кредитниот ризик се движи во рамките меѓу 8-9% за коорпоративните субјекти, а за другата група компании тој ризик за сите три години се движи меѓу 15-16%.

Управувањето со кредитниот ризик вклучува постојана анализа на кредитното портфолио на Банката, во поглед на учеството на нефункционалните пласмани, покриеноста на портфолиото со соодветно ниво на резервации, концентрацијата на најголемите пласмани, анализа и оценка на финансиските перформанси на клиентите. Во следниов графикон се претставени трите години последователно кои покажуваат дека Шпаркасе банка АД Скопје има значителен висок коефициент на кредитен ризик од деловните субјекти, кој не се менува драстично. Но сепак банката во своите извештаи смета дека тоа е предвидлив и прифатлив ризик во однос на портфолиото на Банката.

Шпаркасе банка 2016

Графикон 13.. Кредитен ризик

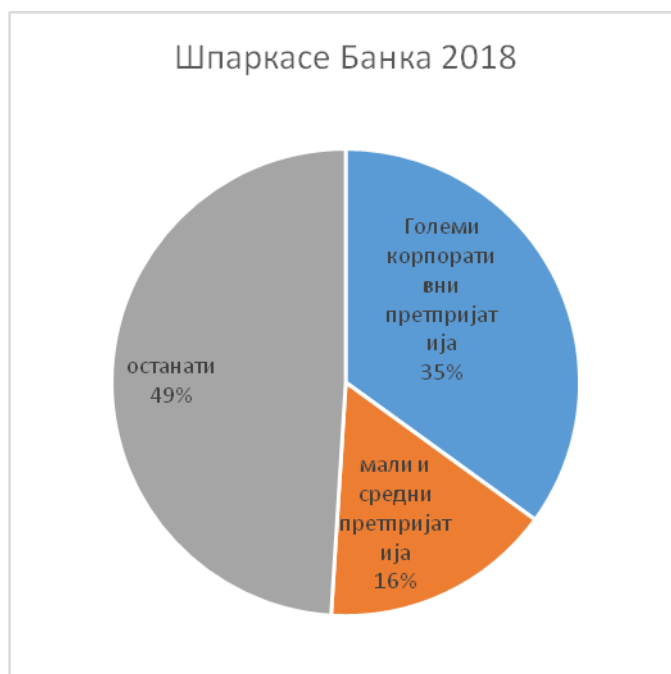
Chart 13.. Credit risk

Шпаркасе банка 2017

Графикон 14. Кредитен ризик

Chart 14.. Credit risk

Графикон 15.. Кредитен ризик

Chart 15. . Credit risk

Управувањето со кредитниот ризик беше во насока на одржување прифатливо ниво на изложеност на ризиците, покривање на идентификуваните ризици со соодветно ниво на резервации.

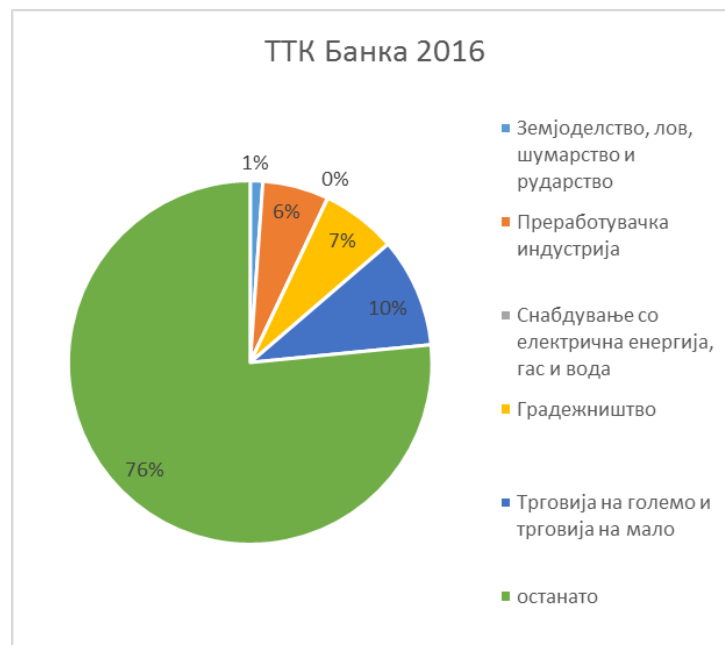
Управувањето со кредитниот ризик го обележа постигнувањето на неколку клучни поставени цели кои ги има поставено Банката:

- Унапредување на функцијата за управување со колатералите во рамките на Дирекцијата за наплата на проблематични пласмани и преземен имот, преку целосно преземање на процесот за изготвување репроценки од страна на проценители во Банката;
- Имплементација на IFRS 9 стандардот за пресметка на резервациите.⁵¹

ТТК банка АД Скопје е успешен пример за банка која самостојно се пробива на банкарскиот пазар и од минатата година премина во среден обем на банка. Нејзината кредитна политика е доста рестриктивна и е насочена кон деловните субјекти, особено преку програмите за поддршка на стопанството од

⁵¹Финансиски извештај за 2018 година, пристапено кон: <https://sparkasse.mk/> на 22.12.2019 г.

меѓународните и европските фондови кои бараат исклучителна чиста кредитна историја. Банката успеа да постигне значајно ниво на покриеност на нефункционалните кредити со резервации, кое е над просекот на банкарскиот сектор. Коефициентите на кредитниот ризик се помали во однос на другите банки, така во финансиските извештаи стојат меѓу 24-49% изложеност на кредитен ризик.

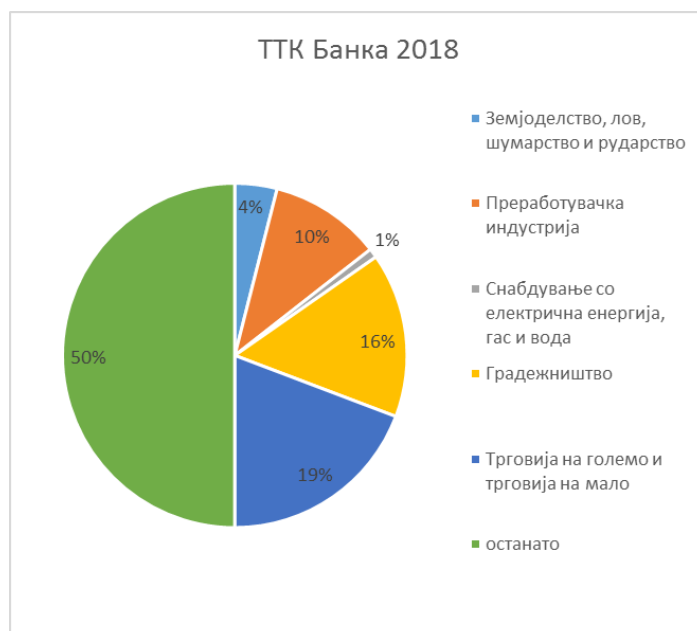
Графикон 16.. Кредитен ризик

Chart 16. Credit risk

Графикон 17. Кредитен ризик

Chart 17. Credit risk

Графикон 18. Кредитен ризик

Chart 18. Credit risk

Последнот графикон се однесува на најголемата банка во Република Северна Македонија – Комерцијална банка АД Скопје. Според начинот на кој функционира Банката смета дека управувањето со кредитниот ризик на ниво на деловни единици на Банката е најдобриот начин кога се работи за превенција од овој вид

на банкарски ризик. Според политиката на банката, најдобро е кога постои посебен организационен дел надлежен за следење на кредитниот ризик по деловни единици под управа на Секторот за управување со ризици и планирање – Дирекција за управување со кредитен ризик.⁵²

Резултатите кои се добиени во периодот 16.2.2018 година покажуваат сличен тренд како и кај останатите банки, односно делумно подобрување во однос на кредитниот ризик во последната година, поради раздвигување на економската и пазарната активност. Кредитниот ризик се движел од 35% за 2016 година до 28% за 2018 година што покажува реално намалување.

---

⁵²Финансиски извештај за 2018 година, пристапено кон <https://www.kb.com.mk/> на 22.12.2019 г.

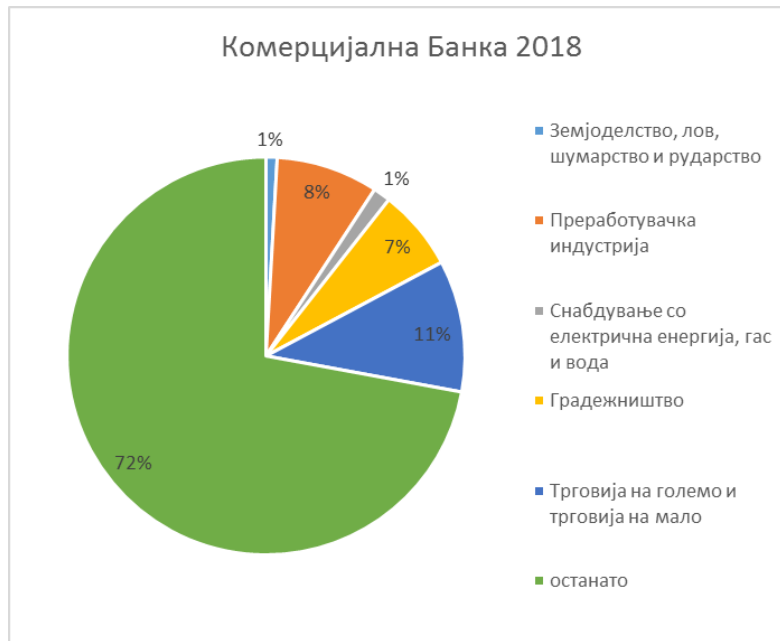
Графикон 19. Кредитен ризик

Chart 19. Credit risk

Графикон 20. Кредитен ризик

Chart 20. Credit risk

Графикон 21.. Кредитен ризик

Chart 21. Credit risk

4.2. Осврт на истражувањето

Истражувачкиот дел на овој труд се однесуваше на процесот на кредитирање на деловните банки со посебен осврт на кредитниот ризик, како најважен банкарски ризик. Во текот на истражувањето беа користени инструментите на анализа и компарација на добиените резултати кои се наоѓаат во финансиските извештаи на банките. Банкарскиот систем во Република Северна Македонија е добро естаблиран, стабилен и здрав и затоа постои добра деловна соработка со компаниите. При анализата првично се направи поделба на банките според нивната актива во период од 2016 до 2018 година и се покажа дека во банкарскиот систем на РСМ постојат 5 банки со голем обем на работење, 7 средни банки и 3 мали банки со исклучок на ТТК банка АД Скопје, која од оваа година е во редот на средни банки. Добиените податоци укажуваат на зголемување на активата во последната 2018 година.

Во предмет на истражување беа 4 банки и тоа Комерцијална банка, НЛБ банка, Шпаркасе банка и ТТК банка и за нив беше графички и табеларно покажана нивната актива и се воочи дека Комерцијална банка е на врвот со својата моќ и структура, односно со актива од 114.442 милони денари, со што понатаму во истражувањето околу кредитниот пласман и депозитите на деловните субјекти ќе ја потврди својата водечка улога во банкарскиот систем на државата. Како компарација ќе се земе активата на ТТК банка која изнесува само 8.302 милиони денари. Сепак мора да се нагласи дека ниту НЛБ банка АД Скопје не заостанува многу на овој план и редовно во последните години е прогласувана за Банка на годината во однос на нејзината палета на производи и услуги.

Како следен чекор од истражувањето беа прикажани добиените резултати од истражувачката активност насочена кон тоа колку овие банки инвестирале во вид на кредитни пласмани кон деловните субјекти и депозитите кои деловните субјекти ги имаат кај банките. И тука се добија резултати со висок процент на разлика која е во корист на Комерцијална банка која покажа исклучителна висока вредност на кредити наменети за компаниите, односно 38.580.590.287 денари.

За повеќето банки кредитите изнесуваат половина или повеќе од вкупната актива и до две третини од вкупните приходи. Уште повеќе, ризикот во банкарството се концентрира во кредитното портфолио. Кога банката се соочува со сериозни финансиски проблеми обично тие потекнуваат од кредитит што не можат да се наплатат поради лошото раководење, незаконското манипулирање со кредити, лошите политики за одобрување кредити или поради неочекуван пад на економијата. Затоа истражувањето се насочи и кон кредитниот ризик кој банките го впишале во нивните финансиски извештаи за периодот од 2016 до 2018 година кои беа извор на овие информации. Резултатите покажаа висок кредитен ризик кај банките, кој е контролиран и во рамките на предвидувањата и Правилникот на Народна банка на Република Северна Македонија и се движи од 24% кај Комерцијална банка АД Скопје до 50% кај Шпаркасе банка АД Скопје.

Краен заклучок е дека банките и деловните субјекти заеднички соработуваат во однос на финансиското работење, особено во делот на кредитирање и тоа овозможува зајакнување и на економијата и на стопанството. Застој во оваа сфера доаѓа во 2016-2017 година поради политичката криза во земјата кога се намалија стопанските активности, но се покажува заживување на економијата во 2018 година и таквиот тренд треба и да продолжи. Ризиците во банкарскиот сектор постоеле и ќе постојат, но со помош на разни инструментите полека но сигурно се дисциплинира и деловниот сектор со што се покажува фаза на зрелост и кај деловните субјекти и кај банките.

Петти дел – Иновативни методи на взаемно работење на банките со деловните субјекти во избегнување на кредитниот ризик

5. Македонско кредитно биро

Основањето и работата на кредитното биро е утврдено со Закон за кредитно биро („Сл. весник на РМ“ бр.81/08, 24/11, 199/14, 192/15 и 83/18), при што истото е дефинирано во член 2 став 1:

*„Кредитно биро е акционерско друштво кое врши целосно или делумно собирање и обработување на податоци за обврските на субјектите и/или други податоци определени со овој закон, со цел да обезбеди извештаи за субјектот на податоците“.*⁵³

Според истиот Закон, во член 3 став 1, е наведено дека кредитно биро во Република Северна Македонија може да основаат банки со дозвола од гувернерот на НБРМ.

Македонско кредитно биро АД Скопје претставува приватно кредитно биро кое започнува со работа во 2008 година, како акционерско друштво од страна на Клириншката куќа и Клириншки интербанкарски системи АД Скопје. Работата на МКБ АД Скопје е усогласена со функциите пропишани во закон, при што извештаите кои се изготвуваат имаат за цел „да обезбедуваат брз и лесен увид во сопствениот статус на долговите и подмирувањето на истите. Извештаите за правни лица им овозможуваат на нашите корисници безбедно деловно опкружување и сигурно чекорење низ процесот на деловното одлучување и унапредување на работењето“⁵⁴.

---

⁵³„Сл. весник на РМ“ бр.81/08, 24/11, 199/14, 192/15 и 83/18

⁵⁴Македонско кредитно биро, пристапено кон <https://mkb.mk/> на 15.12.2019 г.

*„Работата и целите на Македонско кредитно биро АД Скопје може да се согледаат преку нивната мисија и визија и тоа: Наша мисија е да Ви помогнеме да одржувате финансиска стабилност со чисти сметки и да бидеме Ваш деловен партнер во донесување на сигурни деловни одлуки и раст на бизнисот во неизвесно бизнис опкружување. Чекориме успешно кон остварување на нашата визија, следејќи ги позитивните светски практики и збогатувајќи ја континуирано лепезата со нови продукти согласно со потребите на пазарот. Веруваме дека МКБ ќе стане неизбежната алка и стандард во работењето на сите економски субјекти во Македонија“.*⁵⁵

Со оглед на тоа дека се работи за единствено кредитно биро на територијата на нашата држава, услугите кои ги дава претставуваат клучни извештаи преку кои физички, но и правни лица можат да се запознаат со сопствените извештаи, извештаи за блокада и слично, и со тоа да обезбедат унапредување во своето работење.

Базата на податоци која кредитното друштво ја поседува е исто така ставена на употреба на банки, штедилници, финансиски друштва, друштва за финансиски лизинг, други даватели на кредити. Но ја користат и државни јавни институции како: Управата за јавни приходи, Фондот за пензиско и инвалидско осигурување на Северна Македонија, Градот Скопје и единици на локалната самоуправа, давателите на услуги од областа на комуналните дејности, енергетиката и телекомуникациите, други правни лица кои даваат услуги по основа на кои настануваат обврски за правните и физичките лица, како и физички лица кои не се сметаат за трговци согласно со Законот за трговски друштва⁵⁶.

Услугите кои физичките и правните лица можат да ги добијат се наведени во следната табела, па така:

---

⁵⁵Македонско кредитно биро, пристапено кон <https://mkb.mk/> на 15.12.2019 г.

⁵⁶Македонско кредитно биро, пристапено кон <https://mkb.mk/> на 15.12.2019 г.

Табела 8. Услуги на МКБ

Table 8. MKB services

Услуги за физички лица	Правни лица
Сопствен извештај	Корпоративен извештај
Извештај за блокада	Кориснички извештаи
АСИС	Мониторинг
Корекција на податоци	Меѓународни извештаи
	Сопствен извештај
	АСИС

МКБ претставува важна алка во процесот на кредитирање, бидејќи токму преку извештаите што ги креира друштвото банките донесуваат заклучоци за кредитоспособноста на правните субјекти. Клучен извештај е таканаречениот кориснички извештај кој претставува извештај на податоци кој може да го добие секој корисник на МКБ и притоа се издава за одреден субјект. Истиот служи за да се донесат деловни одлуки вр основа на економски и финансиски показатели.

Во оваа смисла важно е да се напомене дека кориснички извештај може да побара само членка на МКБ, а истиот може да биде изготвен само доколку конкретниот субјект има дадено дозвола за користење на податоци. Постојат повеќе видови на ваков тип на извештај и тоа во форма на минимален извештај, за пристигнати неплатени обврски, основен извештај, детален извештај по кредит, сметки или долгови, збиен извештај, стандарден извештај и друго.

МКБ управува со најголемата и најкомплексна база на податоци за обврските на правните и физичките лица во Република Македонија. Содржи податоци за околу 1.350.000 физички лица и 105.000 правни лица. Податоците се однесуваат на обврски по кредити, гаранции, акредитиви, заеми, платежни картички, финансиски лизинг, осигурување, обврски по основа на даноци, обврски за телекомуникациски услуги, обврски за услуги од областа на енергетиката,

комунални давачки, такси, придонеси, како и обврски по основа на користење на други услуги.⁵⁷

5.1. Електронско банкарство

Современото банкарство воведува сè повеќе иновации во својата работа од година во година. Банките даваат мотиви за развој на нови и привлечни деловни методи бидејќи користат нови технологии. Со развојот на информатичката технологија, состојбата во деловното работење на банките сè повеќе се појавува во фактот дека податоците за деловни трансакции се содржани во компјутерски систем (база на податоци), односно магнетни медиуми, додека деловната хартија (документ) се појавува само како нуспроизвод. За ваков вид деловна активност, терминот електронско банкарство започна да се користи во пракса. Електронското банкарство овозможува зголемена употреба на банкарски услуги за самопослужување. Современите банкарски трендови значат дека сè повеќе деловно работење се пренесува на корисниците на услугите. Клиентите кои имаат своја опрема за обработка на податоци се заинтересирани да заштедат време во својата работа, да прават бизнис со банката што е можно побрзо, дури и ако тоа значи повисоки трошоци.

Светското банкарство го прифати електронското банкарство така што модерниот бизнис не може да се замисли без соодветна технолошка поддршка. Во реалноста, кредитниот потенцијал на банките се појавува само во компјутерските системи, додека документи, хартии од вредност и слично се случуваат подоцна. Усогласувањето на побарувањата и долговите се врши и преку меѓусебно поврзани системи, што дава нови карактеристики на бизнисот. Со воведувањето на електронско банкарство изреката „Времето е пари“ сè повеќе станува реалност.

Токму ваквите иновации ги користат и компаниите и се поврзани со банките безмалку 24/7 и ги следат своите финансии постојано. Електронско банкарство е

---

⁵⁷Македонско кредитно биро, пристапено кон <https://mkb.mk/> на 15.12.2019 г.

термин што се користи во компјутерските науки за да се користат компјутери во бизнисот. Многу банкарски услуги се обезбедени со поддршка на компјутери и ИТ. Податоците автоматски се снимаат и се преземаат без хартиен документ. Ова му овозможува на клиентот да може да ги извршува своите банкарски активности во кое било време, без оглед на работното време на банката.

Развојот и имплементацијата на трансферот на електронски средства (ЕФС) има значајни импликации врз финансиските инструменти, пазарни процеси и институционалните структури. Денес информациите можат да се пренесат на долги растојанија, комуникациската мрежа е во состојба брзо да одговори на пораките за економска трансакција. Со допир на копче, средствата се депонираат во земјата и во странство, без првично писмени нарачки и традиционални финансиски документи. Растот на информатичката мрежа и другите компјутерски уреди им овозможуваат на комерцијалните банки да ги диверзифицираат своите финансиски „производи“ и услуги. Новата технологија е скапа затоа што цената на финансирање на новите системи е висока, но заради ниската цена на експлоатација, заштеда на енергија и енергија, работење поефикасно и колку е прифатлива за современите комерцијални банки и други финансиски институции. Истакнати се следниве предности на трансферот на електронски средства:

- А) Елиминација на хартија,
- Б) Намалување на трошоците за трансакција,
- В) Зголемување на квалитетот и брзината на трансакциските и информативните трошоци.

Електронското банкарство е еден од новитетите кој ја забрзуваат работата на банките и многу побрзо се опслужуваат клиентите. И покрај развојот на новата технологија, се покажа дека комуникацијата меѓу нив не може да постигне задоволителни резултати, така што во 70-тите години на минатиот век една од водечките светски банки одлучи да создаде заеднички и унифициран телекомуникациски систем помеѓу банките. Како резултат на долгогодишно темелно и детално сведочење, С.В.И.П.Т. - општество за меѓубанкарска финансиска телекомуникација во светски рамки и Здружение за меѓународен трансфер на телекомуникациски финансиски телекомуникации помеѓу банки и

финансиски институции. Создаден во Белгија во 1973 година од 250 водечки европски и северноамерикански банки и започна со работа на 9.5.1997 година. Денес над 4.500 банки и финансиски институции, во повеќе од 80 земји, разменуваат над 1.500.000 пораки на ден преку S.W.I.F.T. Стандардизацијата на пораките и формите овозможува автоматско управување со податоци и елиминирање на проблемите помеѓу испраќачот и примателот во однос на јазик, интерпункција и временска разлика во испраќање на порака. Сето ова покажува како функционираат правно-моралните односи на банките со деловните субјекти и во обратна релација. За среќа Република Северна Македонија е земја каде што овој систем е на стабилни нозе и се развива со брзина со која се развиваат и останатите развиени држави.

5.2. Народна банка на Република Северна Македонија

Контролата на банкарското работење се врши прво во рамките на банките и, второ, од надлежната државна институција, централните банки или агенциите. Контролата врз работењето на деловните банки ја вршат банките во специјално организиран оддел за контрола и ревизија. Овој оддел спроведува мерки за внатрешна контрола и ревизија, односно известување до структурите на управување на банката.

Во процесот на управување со контролата на банките се вклучува и Народната банка на Република Северна Македонија која претставува централна и единствена емисиона банка во РС Македонија. Покрај основната цел на банката, кој е постигнување и одржување на ценовната стабилност, таа спроведува и одржување на стабилен, конкурентен и пазарно-ориентиран финансиски систем.

Токму оваа цел ја оправдува улогата на надзорник на деловните банки и нивното работење, каде што меѓу другото Народната банка се грижи за здрави и стабилни банки кои претставуваат есенцијален дел од финансискиот систем на целата држава.

За да се остварат предвидените цели Народната банка ги врши следните функции.⁵⁸

Ја утврдува и ја спроведува монетарната политика;
Учествува во определување на режимот на девизниот курс;
Ја утврдува и ја спроведува политиката на девизниот курс;
Ги чува и управува со девизните резерви;
Ги издава и управува со книжните и кованите пари на Република Северна Македонија;
Ги евидентираи ги следи кредитните операции со странство и го изготвува платниот биланс на Република Северна Македонија;
Прибира и изготвува статистички податоци заради извршувањето на задачите согласно со закон;
Воспоставува, развива, регистрира и врши надзор над сигурноста, стабилноста и над ефикасноста на системите за плаќање, порамнување и клиринг;
Регулира, издава дозволи и врши супервизија на банки, штедилници, друштва за издавање електронски пари и на други финансиски институции на начинот утврден со овој или друг закон;
Врши надзор над примената на прописите со кои се уредува девизното работење, менувачкото работење, вршењето услуги на брз трансфер на пари, системите за спречување на перење пари и заштита на потрошувачите, во согласност со овој или друг закон;
Врши работи на фискален агент на Владата на Република Северна Македонија;
Учествува во меѓународни институции и организации во врска со прашања коишто се во нејзина надлежност;
Организира тргување и порамнување на хартии од вредност на пазарите преку шалтер и
Врши други активности во врска со извршувањето на нејзините задачи во согласност со Законот за Народната банка на Република Македонија и друг закон.

Народната банка на Р.Северна Македонија е и единствен столб на кој се потпираат деловните субјекти за сигурност на своите депозити и финансиско работење. Со тоа компаниите во државата имаат безбедносна гаранција, не само

⁵⁸НРБМ, пристапено кон <https://www.nbrm.mk/> на 15.12.2019 г.

во однос на нивното деловно работење, туку и во однос на финансиските инвестиции кои ги прават. Заедничката соработка на банките со компаниите е и одговорност на Народната банка која како контролор на работењето на банките може да ги утврди и неправилностите и покажаната подготвеност и способноста на органите на банката да ги отстранат истите. При степенот на закана за финансиската дисциплина и непречено функционирање на банкарскиот систем, Народната банка на Р. Северна Македонија ги презема следниве мерки кон комерцијалната банка:⁵⁹

- 1) испраќа писмено предупредување,
  - 2) испраќа налог за налог,
  - 3) издава наредби за отстранување на неправилностите,
  - 4) воведува задолжителна администрација и
  - 5) ја одзема дозволата за работа.
- Пишана опомена - за согледани мали неправилности што не се појавуваат веднаш и кои влијаат на финансиската позиција на банката, се испраќа писмено известување во кое се наведува колку време е потребно банката да ја извести Народната банка за преземените активности на елиминирање на сфатените слабости.
  - Налогодавно писмо - до одборот на директори, извршниот одбор и претседателот се испраќа писмо, кое, меѓу другото, содржи: индикација за акт или пропуст што ја загрозува деловната активност на банката и доказ за тоа, барање за преземање активности насочени кон елиминирање на утврдените неправилности, рокови за нејзино спроведување и начинот на известување до НБ.
  - Наредба за отстранување на забележани нерегуларности - доколку по испраќањето на налогот не се достави план за активност, доколку не е одобрен од страна на НБ или не се почитува рокот или финансиската состојба се влошува во комерцијалната банка, се наредува во рок да не

---

⁵⁹Закон за НРБМ, пристапено кон <https://www.nbrm.mk/> на 15.12.2019 г.

надмине една година да се извршуваат активности за усогласување на деловната активност со прописите, сè до отстранување на надлежните органи на банката.

- Воведување на задолжителна администрација - Одлука за воведување на задолжителна администрација ја донесува гувернерот на НБ, доколку капиталот се намали под 4% од вкупниот износ на активата на ризичен биланс на состојба;
- Повлекување на дозволата за работа - гувернерот на Народна банка како крајна мерка донесува решение за затворање.

На ваков начин деловните компании се сигурни во однос на своето работење, потоа и при процесот на кредитирање на ваков начин на контрола се обезбедени во порастот на каматните стапки и секако мора да се има предвид дека Народната банка е врвот на финансиското портфолио на државата.

Заклучок

Сликата на банкарскиот систем се менува како што се менува и глобалното општество и притоа се соочува со низа предизвици. Таквата состојба придонесува за консолидација на системот, при што технолошките иновации, регулацијата, глобализацијата и финансиските промени влијаат не само на банкарскиот сектор, туку и на стопанските субјекти како взаемно регулирана релација. Структурата на банките со текот на времето се промени, така што во последниве децении покрај традиционалните банкарски активности (прибирање депозити и пласирање во вид на кредити) тие прибегнуваат и кон небанкарски активности во делот на инвестициското банкарство, нудејќи финансиски совети, осигурување, гаранции итн. Состојбата на банкарскиот систем во Република Северна Македонија е на завидно ниви, имајќи предвид дека под притисок на европските и светските текови се создаде хармонизирано работење, особено имајќи го предвид фактот дека системот и неговото делување во изминативе дваесет години постигна одлични резултати и тоа се гледа во фактот што нема никаква забелешка од страна на европските партнери за влез во Европската Унија. И покрај финансиската криза во 2008 година, македонскиот банкарски сектор помина со мал пад и раст во однос на американските и европските банкарски сектори од каде што почна кризата. Взаемното работење на банките и деловните субјекти професионално се развива низ годините најмногу благодарение на банките кои реално го контролираа банкарскиот ризик и ги насочија компаниите кон финансиска дисциплина засилена со ред законски нормативи. Како и секој бизнис и банкарскиот се структурира според барањата на пазарот, но влезот на странски инвеститори се стекна со доверба од деловните субјекти. Големата палета на услуги кои ги нуди современото банкарство е според барањата на клиентите и таа соработка се покажа низ истражувањето кое беше направено дека е континуирана со мали отстапки кај помалите банки.

Банкарските ризици, особено кредитниот ризик, е постојана закана на банкарското работење, но во заедничка соработка на банките бројот на нефункционалните кредити се намалува, особено по рестриктивните контролни механизми кои ги спроведуваат банките при пласман на средствата. Особено таа контрола се зголеми со инсталирање на институцијата Македонско кредитно биро кое е параван за манипулациите од страна на клиентите и со тоа секој деловен субјект има своја историја на работење и користење на финансиски средства. Од друга страна, Народната банка ги регулира предметот и целта на работењето на банките со што се постигнува рамнотежа во контролните механизми и за двете засегнати страни. Ваквата поставана состојба е на задоволство на двете страни, иако сепак е можна поголема кредитна активност од страна на банките со цел подигнување на стопанската активност во земјата, особено што таа активност е многу подложна на економските и политичките случувања. Деловните субјекти се основа на стопанството и механизмите кои државата ги изнаоѓа да му помогне на стопанството е во корист на целата економија. Банкарскиот систем има потреба од поголема економска активност на субјектите, но од друга страна ризиците кои ги презема со пласман на средства се големи и затоа може да се заклучи дека оваа соработка е неизбежна и е взаемно инспиративна за двете засегнати страни. Сепак Република Северна Македонија може да се пофали со стабилен, консолидиран банкарски систем кој нуди големи можности на своите коректни и лојални клиенти, особено кога станува збор за компаниите и деловните субјекти со реноме и за оние кои сега го започнуваат својот пат.

Овој труд беше базиран на неколку основи и тоа: банките и банкарскиот систем на Република Северна Македонија од една страна и деловните субјекти од друга страна. Како заедничка точка во овој труд е кредитирањето како важна активност на двете страни.

Првата глава беше посветена токму на поврзаноста на банките со деловните субјекти. Поголемо внимание беше посветено на банкарскиот систем во Република Северна Македонија преку анализа на структурата и правната регулација во банкарското работење. Покрај тоа беше спомената и структурата на деловните субјекти во рамка на македонското стопанство, со аспект на нивното

финансиско работење и потребите кои тие ги имаат во однос на тоа работење. Потребите на клиентите од банкарски производи и услуги динамично се менуваат, поради што е неопходно банките да развиваат долгорочни деловни односи со своите клиенти со цел да станат и да останат профитабилни и да добијат конкурентска предност заснована на нови производи и услуги, цени, дистрибутивни канали и промоција. Врз основа на резултатите од бројните студии за конкурентност во банкарскиот сектор може да се заклучи дека за банките најважно е подобрувањето на квалитетот на банкарските производи и услуги со што се секако имаат корист и нивните клиенти.

Втората глава е посветена на целиот процес кој го следи кредитирањето на деловните субјекти од страна на банките со нагласена анализа на функциите на банките, законската регулатива и палетата на кредитни производи што се нудат на клиентите адекватно во овој случај на деловните субјекти. Процесот на кредитирање во современото банкарство е многу сложен. Честите нестабилности и финансиските кризи им отежнуваат на банките да ја предвидат насоката во која кредитоспособноста на кредитопримачот ќе се движи во текот на периодот на отплата на кредитот. Поради оваа причина, модерните банки посветуваат особено внимание на анализата на кредитните побарувања и донесувањето одлуки за одобрување на кредит. Кредитната политика треба да биде флексибилна и строго координирана со останатите законско регулирање, големина и мешавина на портфолиото на кредит, цена на кредит, кредитни стандарди, кредитна администрација итн. Иако целата процедура на кредитниот процес изгледа комплексна за деловните субјекти како кредитобаратели, банкарските ризици се она што преба да се искалулира и предвиди пред да се донесе каква било одлука.

Третата глава е токму посветена на управувањето со банкарскиот ризик, односно јасно дефинирање на овој поим, контрола и мерење на истиот и можностите за заштита од кредитен ризик. Управувањето со ризикот во банкарството е теоретски дефинирано како „логичен развој и извршување на план за справување со потенцијални загуби“. Познавањето на ризиците е непоходност за откривање на соодветните цени што ќе им се одредат на комингентите. Тоа впрочем е единствениот инструмент што дозволува диференцирано формирање

цени меѓу одделните коминтенти што носат различен степен на ризик”. Како понова верзија на банкарските ризици низ анализите на овој сектор циркулира тезата „висината на капиталот и висината на ризикот (risk-return trade-off)“. Затоа банкарските структури имаат потреба од мерење и контрола на кредитниот ризик. Целта на мерењето и контролата на кредитниот ризик е квантификација на потенцијалните загуби од кредитното работење. Количината на загубите никогаш не се знаат со сигурност, затоа е потребно да се проценат. Притоа банките користат разни методи во мерење и контрола на кредитниот ризик, како на пример ограничувања на финансирање за секој клиент врз основа на кредитната способност на клиентот, следење на кредитниот ризик на поединечно ниво или ниво кредитно портфолио.

Четвртата глава е емпириско истражување на состојбата со банките во Република Северна Македонија и тоа преку анализа на активата на банките, нивната кредитна изложеност и кредитниот ризик претставен во нивните финансиски извештаи за последните три последователни години. Целта на ова истражување е да се покаже разновидноста на банкарската структура во земјата и реалниот статус на деловните субјекти како кредитокорисници и банките како кредитодаватели.

Петтата и последна глава од овој труд е посветен на иновативните методи за взаемно работење на банките и деловните субјекти и избегнување на кредитниот ризик преку институции задолжени за тоа. Тука се споменати функциите и обврските на Народната банка на Република Северна Македонија и Македонското кредитно биро како главни носители на таа заштита на двете страни. Во процесот на управување со контролата на банките се вклучува и Народната банка на Република Северна Македонија која претставува централна и единствена емисиона банка во РС Македонија. Покрај основната цел на банката, постигнување и одржување на ценовната стабилност, таа спроведува и одржување на стабилен, конкурентен и пазарно ориентиран финансиски систем. Македонско кредитно биро АД Скопје претставува приватно кредитно биро кое започнува со работа во 2008 година, како акционерско друштво од страна на Клириншката кука и Клириншки интербанкарски системи АД Скопје. Неговата

функција е запис на сите задолжувања и поврат на финансиски средства како кај деловните субјекти, така и на физичките лица. Тоа го олеснува работењето на банките при процесирање на барањата за кредит од субјектите. Како заеднички механизам за поефикасно работење е споменато и електронското банкарство како новитет поттикнат од технолошкиот развој на ИТ индустријата и барањата на клиентите за поедноставни процедури, достапност на банкарските услуги подолг период и да не ја споменува секако брзината и можноста за достапност до финансиските средства на клиентите во разумен рок.

Овој труд покажа дека банките со пласманот на кредити продуцираат приходи, но воедно и се соочуваат со кредитен ризик кој не може целосно да го елиминираат. Како таков тој поим е вообичаен за банкарското работење и е одбран за обработка овде токму поради поврзаноста на банките со деловните субјекти кои можат да го продуцираат истиот. Целта на управувањето со кредитниот ризик е банката да може непречено да ги извршува своите обврски со прифатливо ниво на ликвидност, приходи и трошоци овозможено од квалитетното кредитно портфолио.

Концептот за управување со ризик во банкарството се појавил во 90-тите години на минатиот век. Сепак, управувањето со ризикот пред 90-тите беше искористено за да се објаснат техниките и ризиците поврзани со осигурувањето. Оваа форма на управување со ризик честопати се нарекува „управување со финансиски ризици“. Управувањето со ризикот во банкарството стана неопходно во 1997 година кога Базелскиот комитет за банкарски надзор (ББСС) ги објави „основните принципи“ за ефикасен банкарски надзор. Оваа рамка обезбедува суштинска поврзаност помеѓу капиталот и ризиците. Особено, банките треба да усвојат процедури и процеси за мерење на ризикот и управување со ризикот, со цел да се гарантира враќање приспособено на ризикот во нивната деловна активност. Затоа, основниот концепт на управување со банкарскиот ризик е да се обезбеди профитабилност и безбедност на банкарската индустрија во корелација со клиентите – во овој труд деловните субјекти.

Користена литература

1. Averu, R. and Milton, P. (2000), Insures to the rescue, Operational Risk, Special Edition of Rizk Professional
2. Арсов, С. (2008). Финансиски менаџмент, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Економски факултет - Скопје
3. Арсовски, Д. (1998): Ризици во банкарското работење, Скопје, Економу прес
4. Barrows, D., Smithin, J., (2008) “Fundamentals of Economics for Business”
5. Bessis, J., (1999), Risk management in banking, John Wiley and Sons Ltd. Chichester
6. Buc, D., Kliestik, T., 2013. Aspects of statistics in terms of financial modelling and risk. In: Proceeding of the 7th International Days of Statistics and Economics, Prague, 215-224
7. Djukic GJ., Bjelica V., Risic Z (2006) Bankarstvo., Ekonomski fakultet, Beograd
8. Давков, И, (2000) Методологија за утврдување на стабилноста и ефикасноста на банките и нејзина примена во банкарскиот систем на Република Македонија, Скопје, Народна банка на Република Македонија, стр.219
9. Димитрова Ј. (2015) Основи на економија и бизнис - авторизиран материјал за обука ЦЕКПО Скопје
10. Дукиќ Д., Бјелица В. (2003) „Банкарство“, Економски факултет, Белград
11. Guidance on loan classification and provisioning is available in the document Sound Practices for Loan Accounting and Disclosure (July 1999).
12. Горупиќ, Д. (1990). Претпријатие, настанување и развој на претпријатието и претприемништвото (на хрватски јазик), Информатор, Загреб
13. Kollar, B., 2014. Credit Value at Risk and options of its Measurement. In: 2nd international conference on economics and social science (ICESS 2014),

- Information Engineering Research Institute, *Advances in Education Research*, 61, 143-147
14. Komazec, S. Ristić, T. Kovač, J. (1993) *Bankarska ekonomija*, ABC GLAS, Beograd, str. 117
  15. Krstic B. (1993) *Bankarstvo*, Ekonomski fakultet, Nis
  16. Неновски, Т., Делова-Јолевска Е., „Пари и банкарство“, стр.451
  17. Петревска Б., Магдинчева-Шопова М., (2018) *Економика на претпријатијата*, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика
  18. Петревски, Г. (2008) *Управување со банките*, Економски факултет, Скопје, стр. 48.
  19. Петревски, Г. (2011): *Управување со банките*, второ издание, Скопје: Економски факултет
  20. Radzic, J. and Yuce, A. (2008) *Banking Development In The Former Yugoslavian Republics*. IABR & TLC Conference Proceedings San Juan, Puerto Rico, USA
  21. Saunders, A. (2000). *Financial institutions management: a modern perspective*. McGraw-Hill College
  22. Vlachý, J., 2006. *Řízení finančních rizik*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, o. p. s., pp. 215
  23. Витанова Г., *Банкарски систем на Р.Македонија*, Економски факултет, Прилеп
  24. Арсов, С. (2008). *Финансиски менаџмент*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Економски факултет - Скопје
  25. Трпевски, Љ. (2009) *Банкарство и банкарско работење*, Скенпоинт, Скопје

Закони, публикации и интернет извори

1. Домашен финансиски систем и пазари, пристапено кон http://xn--90awbn.xn--d1alf/content/Regulativa/%D0%A4%D0%A1%D0%A0_2018.pdf на 12.11.2019 г.
2. Државен завод за статистика, пристапено кон <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=79> на 15.11. 2019 г.
3. Закон за Народната банка на РМ, „Службен весник на РМ“ 158/2010
4. Македонско кредитно биро, пристапено кон <https://mkb.mk/> на 15.12.2019
5. http://www.nbrm.mk/podatotsi_i_pokazatieli_za_bankarskiot_sistiem_na_riepublika_makedonija.nspix
6. Народна банка на РМ, Извештај за финансиската стабилност во РМ во 2007 год., 120-121
7. „Службен весник“ бр.29 (1996), Законот за санација и реконструкција на банките и Закон за Народна банка
8. „Службен весник на Република Македонија“ бр.113/07, 22/08, 159/08, 133/09, 145/10, 35/11, 11/12, 59/12, 166/12, 170/13, 153/15, 199/15 и 193/17)
9. „Службен весник на Република Македонија“ бр.77/03, 54/07, 48/10, 67/10, 17/11, 135/11, 187/13, 154/15 и 23/16)
10. „Службен весник на Република Македонија“ бр. 34/01, 6/02 и 98/08
11. „Сл. весник на РМ“ бр.81/08, 24/11, 199/14, 192/15 и 83/18
12. Развојна банка на Р.Северна Македонија, пристапено кон <http://www.mbdp.com.mk/index.php/mk/profil> на 12.11.2019
13. <https://www.kb.com.mk/>
14. <https://sparkasse.mk/>
15. <https://nlb.mk/>
16. <http://www.ttk.com.mk/>
17. <https://www.nbrm.mk/>